

Investeringsniveau duurzame productiemiddelen

Duurzaamheidsindicator (DP01) in de Rijksbegroting 2021

Harold van der Meulen, Arjan Wisman, Jakob Jager, Gerben Jukema en Ruud van der Meer

Investeringsniveau duurzame productiemiddelen

Duurzaamheidsindicator (DP01) in de Rijksbegroting 2021

Harold van der Meulen, Arjan Wisman, Jakob Jager, Gerben Jukema en Ruud van der Meer

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research en gesubsidieerd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in het kader van de Wettelijke Onderzoekstaak 'Economische Informatievoorziening' (projectnummer WoT-06-001-036)

Wageningen Economic Research
Wageningen, oktober 2020

RAPPORT
2020-103
ISBN 978-94-6395-579-9

Meulen, H.A.B. van der, J.H. Wisman, J.H. Jager, G.D. Jukema en R.W. van der Meer, 2020.
Investeringsniveau duurzame productiemiddelen; Duurzaamheidsindicator (DP01) in de Rijksbegroting 2021. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2020-103. 42 blz.; 3 fig.; 4 tab.; 12 ref.

Op verzoek van de Tweede Kamer worden de prestaties van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) jaarlijks gemeten op basis van indicatoren voor landbouw, tuinbouw en visserij die in de Rijksbegroting 2021 opgenomen worden. De indicatoren zijn opgedeeld in vier domeinen, te weten: 'duurzaam produceren', 'kennis en innovatie', 'voedsel en dier' en 'natuur, landschap en platteland'. In dit rapport worden de resultaten van de duurzaamheidsindicator DP01 gepresenteerd inzake het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in de landbouw en visserij. Het betreft hierbij het definitief vaststellen van de indicator DP01 voor 2018 en het maken van een inschatting voor 2020.

Trefwoorden: investeringen, duurzame productiesystemen, rijksbegroting

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/532547> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2020 Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E communications.ssg@wur.nl,
www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel 4.0 Internationaal-licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2020
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2015 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Rapport 2020-103 | Projectcode 2282200461

Foto omslag: Shutterstock

Inhoud

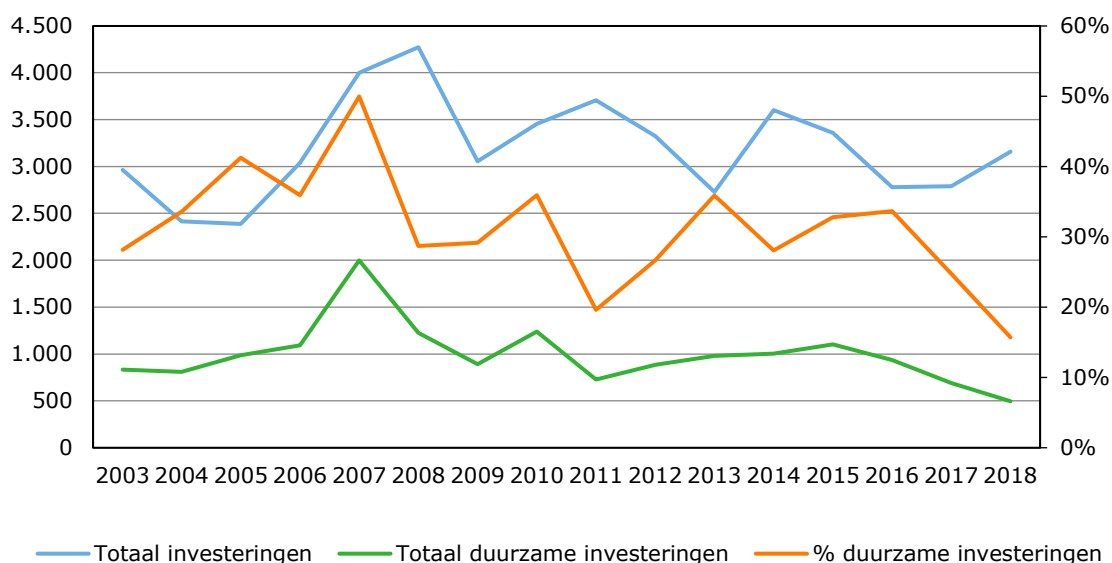
	Samenvatting	5
	S.1 Aandeel duurzame investeringen gedaald in 2018	5
	S.2 Inschatting duurzame investeringen 2020	5
	S.3 Methodiek	7
1	Inleiding	8
	1.1 Duurzaamheidsindicatoren Rijksbegroting	8
	1.2 Doelstelling	8
	1.3 Werkwijze	8
2	Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)	10
	2.1 Definitie en afbakening DP01	10
	2.2 Overzicht investeringsbedragen fiscale regelingen en subsidies in 2018	11
	2.3 Totaal duurzame investeringen in 2018	17
	2.4 Ontwikkeling duurzame investeringen in de periode 2003-2018	20
	2.5 Inschatting duurzame investeringen voor 2020	24
	Literatuur en websites	32
	Bijlage 1 Notitie Herziening van de duurzaamheidsindicator DP01	33
	Bijlage 2 Geselecteerde codes en bedrijfsmiddelen op de Milieulijst 2018 MIA/Vamil	37
	Bijlage 3 Overzicht duurzame investeringen 2005-2018 (netto)	38

Samenvatting

S.1 Aandeel duurzame investeringen gedaald in 2018

Het aandeel duurzame investeringen in 2018 komt uit op 16%; een daling van 9% ten opzichte van 2017 en het laagste niveau in dit decennium. De totale investeringen in agrarische productiemiddelen zijn in 2018 ten opzichte van 2017 met 13% gestegen tot € 3,2 miljard, terwijl de totale investeringen in duurzame productiesystemen waarvoor subsidie of fiscale aftrek is aangevraagd met 28% zijn gedaald tot € 495 miljoen (zie figuur S.1). In de Rijksbegroting 2018 was een geraamde streefwaarde van 30% opgenomen.

De absolute daling in duurzame investeringen is grotendeels veroorzaakt door veel lagere investeringen in Groen Label Kassen. Voor duurzame tuinbouwprojecten golden in 2018 scherpe voorwaarden ten aanzien van CO₂-emissie. Minder tuinders konden dit verhoogde ambitieniveau behalen, wat het voor MIA/Vamil gemeld investeringsbedrag in duurzame kassen met 80% drukte ten opzichte van 2017. Ook waren de investeringen in duurzame varkens- en pluimveestallen lager dan in 2017. Die daling komt deels doordat de Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV) de focus meer legt op dierenwelzijn dan op milieu, waardoor minder investeringen in aanmerking komen voor subsidies. Daar staat tegenover dat nu meer subsidieregelingen zijn opgenomen in de duurzaamheidsindicator dan voorgaand jaar (Zie paragraaf 2.3 en 2.4).

Figuur S.1 Totaal investeringen a) in de landbouw, tuinbouw en visserij en totaal duurzame investeringen (in miljoenen euro's) en aandeel duurzame investeringen (%), 2003-2018
a) exclusief investeringen in grond, immateriële activa, woningen en plantopstanden.

S.2 Inschatting duurzame investeringen 2020

Voor de belangrijkste land- en tuinbouwsectoren is op basis van de eerste vijf maanden van dit jaar een inschatting gemaakt van de ontwikkeling van de duurzame investeringen in 2020. De ingrijpende maatregelen die nationaal en internationaal worden genomen om de verspreiding van Covid-19 in te dammen zorgen voor een ongekende economische terugval en trekken ook een wissel op de

Nederlandse land- en tuinbouwsector en de visserij- en aquacultuursector. Onduidelijk is hoe lang die situatie gaat duren en wat het uiteindelijke effect op de economie zal zijn, maar voor 2020 zal dit een negatieve invloed op de investeringen in de land- en tuinbouw hebben (*Zie paragraaf 2.5*).

- Voor de melkveehouderij zijn in het kader van duurzame investeringen vooral de bouw van melkveestallen van belang. De waarde van verleende bouwvergunningen is in 2019 fors afgenomen. Het gemiddelde saldo van het gestandaardiseerde melkveebedrijf is over de eerste vijf maanden van 2020 3% lager dan in dezelfde periode van 2019 en 16% lager in vergelijking met het langjarig gemiddelde. De daling van het saldo komt door lagere melkopbrengsten en hogere krachtvoerkosten. Ook de veeprijzen daalden. Voor duurzame investeringen zal voor veel bedrijven niet veel ruimte zijn uit eigen middelen. Dit zou het aandeel duurzame investeringen in 2020 onder druk kunnen zetten.
- In de varkenshouderij zal naar verwachting het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2020 licht stijgen. Die verwachting is enerzijds gebaseerd op de fors hogere inkomens in 2019 die stijgen naar een historisch hoog niveau. Daardoor hebben de meeste bedrijven veel meer liquiditeiten voor investeringen in nieuwbouw of renovatie. Uit de Agro Vertrouwensindex blijkt dat het vertrouwen bij varkenshouders al vier kwartalen stabiel is. Anderzijds zijn in 2019 voor het tweede achtereenvolgende jaar minder bouwvergunningen met lagere bedragen afgegeven voor varkenstallen. Daarnaast zijn er onzekerheden, zoals rondom de coronacrisis en de stoppersregeling, die de investeringen kunnen temperen.
- Verwacht wordt dat in de legsector het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2020 verder daalt. Die verwachting is vooral gebaseerd op de fors lagere inkomens in 2019. Door het lagere inkomen hebben de bedrijven minder eigen middelen voor investeringen in nieuwbouw of renovatie. In het eerste halfjaar van 2020 is de economische situatie wel iets verbeterd.
- Naar verwachting zal in de vleeskuikenhouderij het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2020 dalen. Dat is vooral gebaseerd op de lagere waarde van de afgegeven bouwvergunningen voor vleeskuikenstallen, waardoor verwacht wordt dat de investeringen in 2020 lager zullen zijn, rekening houdend met het na-ijleffect van de verleende bouwvergunningen. Het inkomen is in het voorgaande jaar 2019 gehalveerd tot € 60.000 per onbetaalde aje. Dat is het laagste niveau sinds 2013 en ligt iets boven het langjarig gemiddelde 2001-2018. Door de coronacrisis zijn de opbrengstprijzen in het tweede kwartaal van 2020 verder gedaald en zijn de inkomens naar verwachting negatief geworden.
- In de glastuinbouw zullen naar verwachting de investeringen in duurzame productiesystemen, met name in Groen Label Kassen, in 2020 niet toenemen. Weliswaar lag de orderportefeuille voor nieuwbouwkassen in het eerste kwartaal iets hoger dan in 2019. Maar als gevolg van Covid-19 zijn in de periode maart tot en met mei voor veel bedrijven, vooral in de sierteelt maar ook in de glasgroente, hoge verliezen geleden en is het maar de vraag in hoeverre deze plannen daadwerkelijk tot uitvoering komen.
- De opengrondstuinbouw bestaat uit vier sectoren, te weten de bloembollenteelt, de vollegrondstuinbouw, de boomkwekerij en de fruitteelt. De eerste inschattingen voor 2020 zijn dat het investeringsniveau niet boven dat van 2019 uitkomt. Hiervoor zijn de onzekerheden in de markt ontstaan door Covid-19 te groot. Maar als er geïnvesteerd kan worden dan zal dat gezien ontwikkelingen uit de markt veelal op een duurzame manier gebeuren.
- Naar verwachting zal in de akkerbouw het investeringsniveau van duurzame productiesystemen dalen in 2020. Voor een deel van de akkerbouwbedrijven pakte de droogte in 2018 goed uit door het hoge prijsniveau van akkerbouwgewassen in 2018/2019. Voor de belangrijkste akkerbouwgewassen zijn de prijsverwachtingen in 2020 minder goed. De vertrouwensindex heeft een dieptepunt bereikt en de coronacrisis zal de nodige onzekerheid rondom afzetmarkten met zich meebrengen.

De inschatting is dat het percentage duurzame investeringen in 2020 zal uitkomen op ongeveer 25%. Dit percentage ligt hoger dan het definitieve percentage voor 2018 van 16% (*Zie paragraaf 2.3*). De verwachting is dat als er wordt geïnvesteerd ondernemers eerder kiezen voor investeringen in duurzame productiesystemen gezien de financiële tegemoetkomingen vanuit het LNV-uitvoeringsprogramma in de transitie naar kringlooplandbouw en verruiming van budget MIA/Vamil voor 2020. De hierboven geschetste verwachte daling van het aandeel duurzame investeringen in het merendeel van de sectoren is een inschatting ten opzichte van 2019. De eerste voorlopige cijfers laten voor 2019 een toename zien ten opzichte van 2018.

S.3 Methodiek

In deze studie wordt voor de Rijksbegroting 2021 de duurzaamheidsindicator DP01 'investeringsniveau duurzame productiesystemen' definitief vastgesteld voor de periode 2018 en wordt een schatting gemaakt voor 2020 (*Zie paragraaf 1.2*).

Voor de invulling van de indicator 'duurzame productiesystemen' (DP01) zijn de totale en de duurzame investeringen van belang. De duurzame investeringen worden afgeleid van de subsidiabele investeringen en fiscale regelingen gericht op duurzame productiesystemen. In 2018 ging het hierbij net als voorgaande jaren om de Milieu-investeringsaftrek en de Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (MIA/Vamil), de Energie-investeringsaftrek (EIA), de Regeling groenprojecten, de subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG) en de subsidie Marktintroductie energie-innovaties (MEI). Voor 2018 zijn de volgende nieuwe subsidieregelingen toegevoegd: de subsidie Demonstratie energie-innovatie (DEI), de Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE) en de POP 3 - maatregel 4.1.1 'Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen' en de POP 3 - maatregel 4.1.2 jonge landbouwersregeling (JoLa).

De totale investeringen zijn exclusief investeringen in grond, immateriële activa (productierechten), woningen en plantopstanden, gebaseerd op het Bedrijveninformatienet. Omdat de indicator DP01 alleen gericht is op duurzame productiesystemen en de regelingen/subsidies geen betrekking hebben op bovengenoemde uitzonderingen, worden die investeringen in de totale investeringen buiten beschouwing gelaten (*Zie paragraaf 1.3*).

1 Inleiding

1.1 Duurzaamheidsindicatoren Rijksbegroting

Op verzoek van de Tweede Kamer worden de prestaties van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) jaarlijks gemeten op basis van indicatoren voor landbouw, tuinbouw en visserij die in de Rijksbegroting 2021 worden opgenomen. De indicatoren zijn opgedeeld in vier domeinen, te weten: 'duurzaam produceren', 'kennis en innovatie', 'voedsel en dier' en 'natuur, landschap en platteland'.

In de nota *Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010* (Blokland et al., 2009) is een beeld gegeven van het begrip duurzaamheid en is invulling gegeven aan de indicator DP01: het investeringsniveau van duurzame productiesystemen. Duurzaamheid wordt vanuit het ministerie van Economische Zaken (EZ) omschreven als 'het produceren met respect voor mens, dier en milieu'. Hierbij wordt uitgegaan van de drie dimensies van duurzaamheid: people, planet en profit.

In de loop der jaren zijn subsidieregelingen veranderd en heeft er ook een verschuiving van nationale regelingen naar provinciale regelingen/invullingen plaatsgevonden (zie onder andere POP3). Daarom is in april 2020 de gehanteerde definitie van 2009 opnieuw tegen het licht gehouden en zijn de Rijksbrede regelingen/instrumentarium met betrekking tot duurzame investeringen (in overleg met LNV en RVO) opnieuw geïnventariseerd om zodoende een zo goed mogelijke inschatting te kunnen maken van het bedrag aan duurzame investeringen. Dit heeft geresulteerd in een uitbreiding van het aantal regelingen dat per 2018 wordt gekwalificeerd onder duurzame investeringen (zie bijlage 1).

In deze nota wordt voor de Rijksbegroting 2021 de invulling van de indicator DP01 voor 2018 verder uitgewerkt. Daarnaast wordt een inschatting gemaakt van de duurzame investeringen in 2020.

1.2 Doelstelling

Het doel van dit project is om voor de Rijksbegroting 2021:

1. de duurzaamheidsindicator DP01 'investeringsniveau duurzame productiesystemen' definitief vast te stellen en te berekenen voor het jaar 2018.
2. een schatting te maken van diezelfde indicator voor het jaar 2020.

In deze nota zijn zowel de methodiek als de resultaten beschreven.

1.3 Werkwijze

Voor de duurzaamheidsindicator DP01 zijn de totale investeringen en de duurzame investeringen nodig om de verhouding te kunnen berekenen. De duurzame investeringen worden afgeleid van de subsidiabele investeringen en fiscale regelingen voor het stimuleren van duurzame ontwikkelingen. Door middel van deskresearch en interviews is de benodigde informatie vergaard. Voor het opstellen van de indicator DP01 worden de volgende fiscale regelingen en subsidies voor 2018 meegenomen:

1. De Milieu-investeringsaftrek en de Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (MIA/Vamil)
2. De Energie-investeringsaftrek (EIA)
3. De Regeling groenprojecten
4. De subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG)
5. De subsidie Marktintroductie energie-innovaties (MEI)
6. De subsidie Demonstratie energie-innovatie (DEI)
7. De Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE)

-
8. De POP3 - maatregel 4.1.1 regeling 'Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen'
 9. De POP3 - maatregel 4.1.2 jonge landbouwersregeling (JoLa)

Vergeleken met voorgaande jaren zijn de regelingen DEI, ISDE en de twee POP3-maatregelen nieuw opgenomen in de indicator DP01 voor 2018.

In hoofdstuk 2 wordt de procedure beschreven voor de invulling van de indicator DP01. Hierin wordt ingegaan op de definitie en afbakening van de indicator (paragraaf 2.1). Ook wordt een overzicht gegeven van de investeringsbedragen van fiscale regelingen en subsidies (paragraaf 2.2 en 2.3). Tot slot wordt ingegaan op de ontwikkeling van de indicator in het verleden (paragraaf 2.4) en wordt een inschatting gemaakt voor 2020 (paragraaf 2.5).

2 Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)

2.1 Definitie en afbakening DP01

In de nota *Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010* (Blokland et al., 2009) is ingegaan op het beleid van de overheid met betrekking tot investeringen in duurzame ontwikkelingen. Op basis van deze nota is een aantal fiscale regelingen en subsidieregelingen geïdentificeerd die door de overheid worden toegepast ter ondersteuning van gewenste duurzame investeringen. In de loop der jaren zijn subsidieregelingen veranderd en heeft er ook een verschuiving van nationale regelingen naar provinciale regelingen/invullingen plaatsgevonden (zie onder andere POP3). Daarom is in april 2020 de gehanteerde definitie van 2009 opnieuw tegen het licht gehouden en zijn de Rijksbrede regelingen/instrumentarium met betrekking tot duurzame investeringen (in overleg met LNV en RVO) opnieuw geïnterpreteerd om zodoende een zo goed mogelijke inschatting te kunnen maken van het bedrag aan duurzame investeringen. Dit heeft geresulteerd in een uitbreiding van het aantal regelingen dat per 2018 wordt gekwalificeerd onder duurzame investeringen (zie bijlage 1).

Primaire sector

Het uitgangspunt voor het vaststellen van de indicator was het bedrag aan duurzame investeringen in het agrocomplex. Na overleg met het ministerie van LNV is er in 2009 voor gekozen om de indicator DP01 te beperken tot de primaire sector en deze uit te drukken in het bedrag van de duurzame investeringen ten opzichte van het bedrag van de totale investeringen in de landbouw, tuinbouw en visserij. De indicator DP01 wordt in deze notitie samengesteld voor de duurzame investeringen in 2018.

Afbakening

Het uitgangspunt is het beleid dat door de minister van LNV en het kabinet is geformuleerd en de instrumenten die zijn vastgesteld om hieraan inhoud en vorm te geven. De invulling en opstelling van deze instrumenten worden jaarlijks vastgesteld en kunnen daarom van jaar tot jaar verschillen. Daarnaast kunnen er ook investeringen worden gedaan die als duurzaam worden beschouwd of al wettelijk verplicht zijn, waarbij deze tot stand zijn gekomen zonder ondersteuning vanuit de verschillende duurzame fiscale en investeringsregelingen en -subsidies (paragraaf 1.3). Ook is het mogelijk dat bedrijven geen subsidie aanvragen of niet voor genoemde fiscale regelingen in aanmerking komen omdat niet aan de voorwaarden kan worden voldaan, bijvoorbeeld in gevallen waarbij het aangemelde project niet voldoende sluitend is of dat er geen winst wordt gemaakt. Hierdoor kan het zijn dat er wel investeringen in duurzame productiesystemen worden gedaan, maar dat deze niet binnen genoemde regelingen gemonitord (kunnen) worden. Deze investeringen zijn dus niet opgenomen in deze indicator. Dit kan een onderschatting veroorzaken.

Voor de land- en tuinbouw is binnen de Regeling groenprojecten een aantal categorieën van belang (zie paragraaf 2.2). Dat zijn: 'natuur, bos en landschap', 'biologische landbouw', 'Groen Label Kassen' en 'duurzame melkveehouderij'. De categorie 'natuur, bos en landschap' is voor de bepaling van deze indicator niet meegenomen, omdat deze geen investeringen in duurzame productiesystemen omvat zoals voor de indicator DP01 bedoeld.

2.2 Overzicht investeringsbedragen fiscale regelingen en subsidies in 2018

Een overzicht van de gebruikte regelingen en subsidies in 2018 is weergegeven in tabel 2.1 (zie paragraaf 2.3). In deze tabel zijn de totaal aangevraagde bedragen voor duurzame investeringen per subsidieregeling weergegeven. Vervolgens zijn in tabel 2.2 de investeringsbedragen gecorrigeerd voor overlappingsen tussen subsidieregelingen en niet goedgekeurde aanvragen in 2018. Hieronder worden de uitgangspunten en bijzonderheden per regeling/subsidie beschreven. Sommige regelingen zijn doorlopend, andere zijn tijdelijk opengesteld voor subsidieaanvragen.

1. Milieu-investeringsaftrek en Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (MIA/Vamil)

Informatie over de regeling

De MIA en de Vamil zijn fiscale regelingen van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het ministerie van Financiën. Beide regelingen stimuleren investeringen in innovatieve duurzame technieken met bovenwettelijke milieuwinst. MIA/Vamil ondersteunt ook investeringen in het efficiënt inzetten en recyclen van grondstoffen met zo min mogelijk schadelijke emissies naar het milieu. Dat is nodig omdat nieuwe technieken in het begin duurder zijn dan de gangbare alternatieven. De MIA en de Vamil geven ondernemers een belastingvoordeel als ze investeren in innovatieve duurzame bedrijfsmiddelen. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) verzorgt de uitvoering van de regeling.

De **MIA** biedt ondernemers die investeren in milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen een extra belastingaftrek. In 2018 kon tot 36% van het investeringsbedrag (naast de afschrijving) worden afgetrokken van de fiscale winst. Het MIA-aftrekpercentage is afhankelijk van de milieueffecten en de gangbaarheid van het bedrijfsmiddel.

De **Vamil** levert ondernemers een liquiditeits- en rentevoordeel doordat de afschrijving naar voren kan worden geschoven en de belastingheffing wordt uitgesteld. Ondernemers die de Vamil voor een bedrijfsmiddel toepassen, mogen dit bedrijfsmiddel willekeurig, oftewel vrij, afschrijven. De Vamil levert ondernemers dus een liquiditeits- en rentevoordeel op, omdat zij deze investeringskosten voor 75% van de grondslag op een willekeurig moment mogen afschrijven (ook wel vrije afschrijving genoemd).

Het voordeel per bedrijfsmiddel is door middel van een lettercode weergegeven in de Milieulijst (ten behoeve van de MIA en de Vamil). De Milieulijst wordt jaarlijks aangepast aan de stand van de techniek, de actuele wet- en regelgeving en de beleidsprioriteiten, en wordt op 1 januari van het daaropvolgende jaar gepubliceerd.

De MIA en de Vamil zijn twee aparte regelingen met een grote overlap. Voor de meeste bedrijfsmiddelen is zowel MIA- als Vamil-voordeel te krijgen. De MIA en de Vamil stimuleren onder andere investeringen in duurzame (glas)tuinbouw en veehouderij.

De Milieulijst 2018 is op een aantal punten gewijzigd. In 2018 moeten duurzame stallen voldoen aan de herziene Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV) versie 12. De duurzame melkschapenstal is toegevoegd aan de Milieulijst. In 2018 geeft het bedrijfsmiddel B 2341 een voordeel voor veehouderij- en akkerbouwbedrijven die investeren in een emissiearm erf dat voldoet aan de eisen van de Maatlat Schoon Erf (MSE versie 1).

In 2018 worden Groen Label Kassen getoetst aan een nieuw certificatieschema (GLK13). Het nieuwe schema is gericht op het reduceren van broeikasgasemissies (klimaatneutrale glastuinbouw) en niet meer op het stimuleren van energie-efficiëntie. Daarmee sluit het schema aan op de ambitie van het kabinet om een bijdrage te leveren aan de emissiereductiedoelstelling van CO₂ door de kas in te zetten als energiebron. Verder is op de Milieulijst 2018 de financiële afbakening voor de kassen duidelijker omschreven. Daarnaast ondersteunen de MIA en VAMIL in 2018 investeringen voor het vaker recirculeren – door verwijdering van zouten – van drain(age)water in de kas.

Realisatie 2018

In het kader van de MIA en de Vamil werd in 2018 voor een totaal investeringsbedrag van € 4,4 miljard aangevraagd. Dat is een recordbedrag en is bijna 30% hoger dan in 2017.

Vergeleken met voorgaande jaren maakte de land- en tuinbouw minder gebruik van de MIA/Vamil. In 2018 was het aandeel 6,5% van het totaal aangevraagde investeringsbedrag. De aanvragen voor de land- en tuinbouw in 2018 bedroegen € 284 miljoen (totaal, zonder correctie). Dat is meer dan een halvering ten opzichte van 2017. Er werd € 102 miljoen aangevraagd voor Groen Label Kassen en € 152 miljoen voor duurzame stallen die voldoen aan de MDV (zie bijlage 2 voor de geselecteerde investeringen in MIA/Vamil-bedrijfsmiddelen in de land- en tuinbouw en visserij)

De investeringen in tabel 2.1 zijn gebaseerd op gemelde investeringsbedragen zoals vermeld in het jaarverslag van de MIA/Vamil (RVO, Jaarcijfers MIA/Vamil 2018). Naast controles van meldingen door RVO, corrigeert de Belastingdienst bij de daadwerkelijke toekenning van het belastingvoordeel. De totale correctie over 2018 bedroeg naar schatting circa 34% voor de land- en tuinbouw.

2. Energie-investeringsaftrek (EIA)

Informatie over de regeling

De EIA is een fiscale regeling die ondernemers stimuleert te investeren in innovatieve energie-efficiënte bedrijfsmiddelen en duurzame energie. De EIA valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Economische Zaken en het ministerie van Financiën en wordt uitgevoerd door de RVO in samenwerking met de Belastingdienst. De EIA is een generieke regeling, wat wil zeggen dat ondernemers voor bijna alle energie-efficiënte investeringen gebruik kunnen maken van de EIA, mits deze investering een bepaalde energie-efficiency oplevert. In 2013 heeft de regering in het Energieakkoord afgesproken dat de EIA zoveel mogelijk wordt gericht op energiebesparing en niet langer op hernieuwbare energie, omdat voor duurzame energie andere regelingen beschikbaar zijn, zoals de SDE. In het Klimaat- en Energieakkoord wordt aangestuurd op een broeikasgasreductie van 49% tegen 2030. In 2050 moet de energieproductie volledig duurzaam zijn volgens het regeerakkoord van het kabinet.

Tot en met 2015 kon 41,5% van de investeringskosten (boven op de gebruikelijke afschrijving) ten laste worden gebracht van de fiscale winst van de onderneming. Het nettovoordeel voor bedrijven met een fiscale winst bedroeg rond de 10%, rekening houdend met een EIA-aftrekpercentage van 41,5% en een gemiddeld belastingtarief van 25%. In 2016 is het aftrekpercentage van de Energie-investeringsaftrek gewijzigd van 41,5% naar 58%. Daarmee steeg het nettovoordeel van circa 10% naar 14%. Voor 2017 zijn enkele wijzigingen doorgevoerd. Eén daarvan is de verlaging van het aftrekpercentage van de Energie-investeringsaftrek van 58% naar 55,5%. Daarmee daalt het nettovoordeel van 14% naar 13,5% bij een gemiddeld belastingtarief van 25%. Ook is de methode om het geraamde fiscale voordeel te bepalen verbeterd, door uit te gaan van het gemiddelde gerealiseerde percentage over de afgelopen vijf jaar. Voor 2018 was de aftrek 54,5% van de investering (aanschaf- en voortbrengingskosten). Daarmee leverde de EIA bedrijven een netto voordeel op van circa 13,5% bij energiebesparende investeringen.

Realisatie 2018

Het aantal aanvragen voor investeringen in energiebesparende maatregelen en duurzame energie in 2018 is met 9% gestegen tot bijna 19.400, ingediend door bijna 11.600 ondernemers. In totaal hebben die bedrijven EIA aangevraagd voor € 1,6 miljard energie-investeringen; dat is 6% meer dan in 2017.

Van het totale investeringsbedrag is 12% (€ 197,5 miljoen) aangevraagd door 836 bedrijven in de land- en tuinbouw en visserij (RVO, EIA jaarverslag 2018). Van het totale aangemelde investeringsbedrag in 2018 is bijna € 1,2 miljard goedgekeurd. Dat is een correctie van gemiddeld 28% van het totale aanmeldingsbedrag in 2018.

3. Regeling groenprojecten

Informatie over de regeling

De Regeling groenprojecten is een gezamenlijke regeling van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het ministerie van Financiën. Sinds 1994 is het mogelijk om geld 'groen' te sparen of te beleggen bij groenfondsen (groenbank of beleggingsinstelling). Met het kapitaal dat door deze fondsen wordt aangetrokken worden innovatieve milieuvriendelijke projecten gefinancierd tegen een lagere rente dan de marktrente. Milieuvriendelijke projecten die in aanmerking komen voor groene financiering, zijn bijvoorbeeld duurzaam gebouwde woningen, windenergie, biologische landbouwbedrijven en nuttige toepassingen van restwarmte. Groene financiering is alleen mogelijk als een duurzaam innovatief project over een groenverklaring beschikt en bovenwettelijke milieuwinst oplevert.

De regeling werkt als marktinstrument waarbij het fiscale voordeel dat groene spaarders en beleggers genieten door groenfondsen deels worden doorgegeven middels een rentekorting voor ondernemers. Hiermee beoogt de Regeling financiering van duurzame innovatieve projecten te stimuleren. Groenfondsen beoordelen de financieringsaanvraag. In opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat toetst RVO positief beoordeelde aanvragen op innovatie en milieuwinst en geeft na een gunstige beoordeling een groenverklaring af.

Hoewel het belastingvoordeel (heffingskorting en vrijstelling op vermogensrendementskorting) op groen sparen en beleggen kleiner is geworden vanaf 2011, is het fiscale voordeel voor groene spaarders en beleggers aantrekkelijk, mede gezien de sterk gedaald spaarrente.

Realisatie 2018

Het totale gemelde projectvermogen van de Regeling groenprojecten voor de land- en tuinbouw is in 2018 bijna gehalveerd naar € 53 miljoen. Hiervan komt bijna € 30 miljoen voor investeringen in biologische landbouw. De investeringen in Groen Label Kassen daalden het sterkst met € 43 miljoen ten opzichte van 2017 tot € 23 miljoen in 2018 (zie tabel 2.1).

4. Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG)

Informatie over de regeling

Glastuinbouwers die willen investeren in milieuvriendelijke maatregelen konden in 2018 een aanvraag indienen voor de subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG) 2018. Voorbeelden van dergelijke investeringen in installaties of apparatuur zijn: een tweede energiescherm, aansluiting op een warmtenetwerk, aansluiting op een biogas- of koolstofdioxidenetwerk en een luchtbehandelingssysteem. Voorheen viel deze regeling onder Investeringsmaatregelen in milieuvriendelijke maatregelen (IMM 2013 en 2014) en de Investeringsregeling energiebesparing (IRE 2012). De subsidie is maximaal 25% van de subsidiabele kosten (kosten aanschaf nieuwe installatie inclusief installatiekosten).

Realisatie 2018

De ondernemers hebben in 2018 voor € 35,6 miljoen aan investeringen ingediend bij de RVO voor subsidieverlening (RVO/LNV, 2018). In 2018 is in totaal € 8,9 miljoen aan EHG-subsidies verleend voor milieuvriendelijke investeringen.

5. Marktintroductie energie-innovaties (MEI)

Informatie over de regeling

De MEI-regeling is een subsidie van het ministerie van LNV voor investeringen in duurzame energiesystemen in het kader van het programma Kas als Energiebron; op weg naar een klimaatneutrale glastuinbouw in Nederland. De subsidie is speciaal bedoeld voor innovatieve glastuinders die hun energieverbruik en CO₂-uitstoot willen verminderen. De ondernemer krijgt maximaal 30% of 40% van de investeringen vergoed. Er geldt bovendien een maximumsubsidiebedrag van € 1,5 miljoen per aanvraag.

Realisatie 2018

In 2018 hebben ondernemers gezamenlijk voor € 13,8 miljoen aan investeringen ingediend. Dit heeft geresulteerd in € 6,5 miljoen aan MEI-subsidies voor energie-innovaties (RVO/LNV, 2018).

6. Subsidie Demonstratie energie-innovatie (DEI)

Informatie over de regeling

De subsidieregeling Demonstratie energie-innovatie (DEI) geeft subsidie aan technologieën met potentie voor versterking van de Nederlandse economie, wat betreft omzet, werkgelegenheid en export van en door Nederlandse fabrikanten, technische dienstverleners of leveranciers. Op deze wijze dragen de projecten bij aan de economische (groene) groei in Nederland. In zowel 2018 als 2019 is er in de agrosector aan 1 project subsidie toegekend voor beiden € 2 miljoen. Het ging hierbij om een bewaarschuur van de toekomst (2017) en een proefinstallatie voor raffinage van organisch materiaal naar bio-ethanol (2018). In beide gevallen betrof het 5% van het totaal beschikbare budget (RVO, 2018 en 2019). De subsidiepercentages lopen uiteen van 25% tot 50% voor ondernemingen en 80% voor onderzoeksorganisaties.

Realisatie 2018

In 2018 is € 2,08 miljoen subsidie verleend aan 1 toegekende aanvraag voor Demonstratie energie-innovatie (DEI). Om tot het geraamde investeringsbedrag te komen, is het subsidiebedrag gedeeld door 50% (maximaal percentage subsidiabele kosten voor ondernemingen). Daaruit volgt dat in 2018 voor minimaal € 4,16 miljoen aan investeringen is ingediend voor deze investeringsregeling.

7. Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE)

Informatie over de regeling

De regeling Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE) is een tegemoetkoming bij de aankoop van zonneboilers en warmtepompen. Vanuit de S&Z-Agrosectoren ging het in 2018 voor de primaire sector om 569 behandelde aanvragen met een toegekend subsidiebedrag van € 6,9 miljoen. Hiervan waren er meer dan 400 afkomstig uit de dierlijke sectoren (fokken en houden van dieren). Dit is een vergelijkbaar beeld met 2017 waarbij het ging om in totaal 505 aanvragen (waarvan circa 350 uit de dierlijke sectoren) met een gecommiteerd subsidiebedrag van € 6,05 miljoen. In zowel 2017 als 2018 ging het om 7% van het totaal beschikbare budget (RVO, 2018 en 2019). De hoogte van het subsidiebedrag per apparaat hangt af van het soort zonneboiler of warmtepomp en de energieprestatie daarvan.

Realisatie 2018

In 2018 is € 6,91 miljoen subsidie verleend aan 569 toegekende aanvragen voor Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE). Er zijn geen subsidiepercentages gevonden, alleen bedragen per apparaat. Daardoor kunnen geen totale investeringen worden berekend. Als wordt uitgegaan van maximaal 50% subsidie van de subsidiabele kosten, dan is minimaal € 13,82 miljoen aan investeringen ingediend voor deze investeringsregeling.

8. POP 3 - maatregel 4.1.1 regeling 'Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen'

Informatie over de regeling

Onder maatregel 4.1.1 valt steun voor de fysieke investeringen in innovaties en modernisering van agrarische ondernemingen. Het doel is landbouwers te ondersteunen om te investeren in ontwikkelingen die economisch rendement combineren met maatschappelijke doelen, zoals het leveren van een bijdrage aan verbetering van het milieu, klimaatbestendigheid, dierenwelzijn, volks- en diergezondheid, landschap of biodiversiteit.

Deze maatregel is ook bedoeld voor steun aan de eerste toepassing van nieuwe technieken en aan investeringen in de toepassing van innovatieve technieken, processen of producten. Agrarische ondernemers worden ondersteund om op deze wijze duurzamer te werken en nieuwe verdienmogelijkheden te creëren.

Onder de regeling 'Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen' kan tot 40% subsidie worden verkregen op de subsidiabele kosten voor diverse investeringen. Veel projecten zijn gericht op bodemverbetering, het ontwikkelen van nieuwe producten en markten en op verbetering van het rendement in combinatie met milieuvriendelijk werken.

Realisatie 2018

In 2018 is € 18,33 miljoen subsidie verleend aan 167 goedgekeurde aanvragen voor fysieke investeringen voor innovatie en modernisering. Om tot het geraamde investeringsbedrag te komen, is het subsidiebedrag gedeeld door 40% (maximaal percentage subsidiabele kosten). Daaruit volgt dat in 2018 ondernemers gezamenlijk voor minimaal € 45,83 miljoen aan investeringen hebben ingediend voor deze investeringsregeling.

8.1 Regeling voor vleeskalverhouderij

Naast de algemene regeling is een aanvullende fysieke regeling opgesteld voor de vleeskalverhouderij en ook één voor de Veenkoloniën. In beide gevallen is gekozen deze sector of dit gebied specifiek te steunen ter compensatie van het verlies van directe premies door de overgang naar de flate rate in de verdeling van de directe GLB-betalingen.

In POP3 is er € 20 miljoen begroot onder maatregel 4 voor de sector vleeskalverhouderij. Er zijn een tweetal investeringssubsidies voor vleeskalverhouders, die eigenaar zijn van een of meer stallen waarin zij bedrijfsmatig vleeskalveren houden, te weten:

- Aanschaf en installatie van diervriendelijke stalvloeren (nieuwe roostervloeren, of in-gefreeste bestaande roostervloeren)
- Aanschaf en installatie van nieuwe apparaten die de uitstoot van ammoniak verminderen. Het betreft systemen die op de RAV-lijst staan vermeld. Toedeling bij over- intekening gebeurt op basis van het percentage reductie. Maximum subsidiebedrag is € 100.000 per vleeskalverhouder.

Met deze subsidie wordt een kwaliteitsimpuls beoogd voor de vleeskalversector door het stimuleren van innovatie, duurzaamheid en dierenwelzijn. Door de verstrekking van 40% subsidie (exclusief btw) en daarmee een beperking van de financieringslasten zullen bedrijven sneller overgaan tot het verrichten van deze investeringen die tot een duurzamere bedrijfsvoering leiden. Ook zal de regeling diervriendelijke stalvloeren een aansporing voor het bedrijfsleven (kunnen) zijn om de vloeren nog verder technisch te ontwikkelen.

Er is in de POP3-begroting een budget van € 20 miljoen gereserveerd voor de specifieke regeling fysieke investeringen vleeskalverhouderij. In totaal is in 2018 € 15 miljoen beschikbaar gesteld voor openstelling van de beide regelingen in 2018 en 2019 (met een gelijke verdeling). In 2018 zijn nog geen bedragen uitgekeerd. In 2019 is die bijna € 15 miljoen wel uitgekeerd.

Realisatie 2018

Voor 2018 zijn wel aanvragen ingediend voor investeringen in kalverstallen, maar nog niet goedgekeurd.

8.2 Regeling voor de Veenkoloniën

In POP3 is er voor de Veenkoloniën extra ondersteuning begroot. Dit is vooral een compensatie voor de zetmeelaardappelteelt voor het wegvallen van directe premies door veranderingen in de eerste pijler van het GLB. Een deel van de gereserveerde gelden voor fysieke investeringen valt onder maatregel 4, naar schatting € 6 miljoen.

In de periode tot en met 2018 zijn de volgende 2 openstellingen geweest:

- Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen Veenkoloniën, met een openstelling door de provincie Groningen in 2017;
- Fysieke investeringen voor industriële verwerking van agrarische producten (zetmeelaardappelen) Veenkoloniën 2018.

De cofinanciering wordt verzorgd door de provincies Groningen en Drenthe. Aanvragen voor deze subsidies zijn ingediend via de site van Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN). De uitvoering wordt verzorgd door het SNN en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

In de openstelling regeling Fysieke investeringen industriële verwerking agrarische producten heeft Avebe in 2018 een tweetal aanvragen ingediend die nog worden behandeld. Deze zijn in deze berekening nog niet meegenomen.

9. POP3 - maatregel 4.1.2 jonge landbouwersregeling (JoLa)

Informatie over de regeling

De overheid stimuleert en ondersteunt jonge landbouwers onder de 41 jaar met de POP3-subsidie Jonge landbouwers. Met de regeling Jonge landbouwers (JoLa-regeling) steunt de overheid deze groep agrarisch ondernemers met duurzame investeringen, die vallen onder de bovenwettelijke verplichtingen. Daarmee kunnen zij beter inspelen op marktontwikkelingen en wensen van de samenleving. Deze regeling wordt door de provincies opengesteld en uitgevoerd. Elke provincie publiceert inhoudelijk dezelfde regeling en hetzelfde openstellingsbesluit. Wel kunnen per provincie het subsidieplafond en de subsidiabele investeringen uiteenlopen.

In de periode 2016 tot en met 2018 (met 3 openstellingen) zijn 1.248 aanvragen van de JoLa-regeling toegekend. Hiervan hadden er 581 betrekking op 2018. Het subsidiepercentage is 30% van de subsidiabele kosten. Er is geen maximum aan subsidiabele kosten, wel een maximumsubsidiebedrag van € 20.000 en een minimumsubsidiebedrag van € 10.000. Er zijn ruim 20 investeringscategorieën onderscheiden in de regeling. Van de mogelijkheid om te investeren in zonnepanelen is veruit het meest gebruik gemaakt (45% van het totale budget) (Venema et al., 2019).

Realisatie 2018

In 2018 is € 9,96 miljoen subsidie verleend aan 581 toegekende aanvragen voor regeling Jonge landbouwers (JoLa-regeling). Om tot het geraamde investeringsbedrag te komen, is het subsidiebedrag gedeeld door 30% (maximaal percentage subsidiabele kosten). Daaruit volgt dat in 2018 ondernemers gezamenlijk voor minimaal € 33,17 miljoen aan investeringen hebben ingediend voor deze investeringsregeling.

2.3 Totaal duurzame investeringen in 2018

In tabel 2.1 zijn de bruto aangevraagde of gemelde bedragen voor duurzame investeringen en financiering vanuit beschikbare regelingen en subsidies per regeling vermeld. De term bruto wil zeggen dat dit de aangevraagde bedragen zonder eventuele correcties voor overlap of goedkeuring betreft. Vervolgens zijn in tabel 2.2 de investeringsbedragen gecorrigeerd voor overlap tussen fiscale en subsidieregelingen en voor niet-goedgekeurde aanvragen in 2018. Bij elkaar opgeteld vormen deze netto-investeringsbedragen in 2018 het totale bedrag aan duurzame investeringen in de landbouw, tuinbouw en visserij. In bijlage 3 staat een meerjarig overzicht van de netto-investeringsbedragen per subsidieregeling vanaf 2005.

Tabel 2.1 Aangevraagde/gemelde bruto-investeringsbedragen van beschikbare regelingen en subsidies voor duurzame investeringen in productiemiddelen in 2018 (zonder correcties voor overlap of goedkeuring)

Regeling/subsidie	euro
MIA/Vamil	284.000.000
w.v. Landbouw	182.000.000
w.v. <i>Proefstal</i>	7.228.887
<i>Stal voor biologische melk- of pluimveehouderij met vermindering van de ammoniakemissie</i>	16.538.326
<i>Duurzame melkveestal</i>	22.075.012
<i>Duurzame melkveestal met weidegang</i>	31.948.514
<i>Duurzame vleeskalver- of vleesveestal</i>	11.961.425
<i>Duurzame varkensstal</i>	43.945.661
<i>Duurzame pluimveestal</i>	34.540.214
<i>Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenstal</i>	2.032.329
<i>Duurzame melkgeiten- of melkschapenstal</i>	5.427.413
<i>Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen</i>	1.085.170
<i>Terugwinningsinstallatie voor fosfaat of stikstof uit dierlijke mest</i>	3.842.686
Tuinbouw	102.000.000
w.v. <i>Groen Label Kas</i>	24.776.789
<i>Groen Label Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur</i>	55.619.640
<i>Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur</i>	7.922.881
EIA	197.500.000
Regeling groen projecten	53.030.096
<i>Biologische landbouw</i>	29.841.734
<i>Groen Label Kassen</i>	23.188.362
MEI	13.800.000
EHG (Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw)	35.633.792
ISDE	13.820.000
DEI	4.160.000
Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering - maatregel 4.1.1 onder POP3	45.829.521
Jonge landbouwregeling (JoLa) - maatregel 4.1.2 onder POP3	33.196.497
Totaal land- en tuinbouw en visserij	680.969.906

Bron: RVO en LNV.

Tabel 2.2 Totale netto-investeringsbedragen voor duurzame investeringen in productiemiddelen in 2018 (na correcties voor overlap en goedkeuring van beschikbare regelingen en subsidies)

Regeling/subsidie	euro	
MIA/Vamil	201.640.000	
w.v. Landbouw	129.220.000	
w.v.	Proefstal	5.132.510
	Stal voor biologische melk- of pluimveehouderij met vermindering van de ammoniakemissie	11.742.211
	Duurzame melkveestal	15.673.259
	Duurzame melkveestal met weidegang	22.683.445
	Duurzame vleeskalver- of vleesveestal	8.492.612
	Duurzame varkensstal	31.201.419
	Duurzame pluimveestal	24.523.552
	Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenenstal	1.442.954
	Duurzame melkgeiten- of melkschapenstal	3.853.463
	Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen	770.471
	Terugwinningsinstallatie voor fosfaat of stikstof uit dierlijke mest	2.728.307
Tuinbouw	72.420.000	
w.v.	Groen Label Kas	17.591.520
	Groen Label Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur	39.489.944
	Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur	5.625.246
EIA	142.200.000	
Regeling groenprojecten	18.099.523	
Biologische landbouw	18.099.523	
Groen Label Kassen a)	zie MIA/VAMIL	
MEI	13.800.000	
EHG (Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw)	35.633.792	
ISDE	13.820.000	
DEI	4.160.000	
Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering - maatregel 4.1.1 onder POP3	45.829.521	
Jonge landbouwregeling (JoLa) - maatregel 4.1.2 onder POP3	33.196.497	
Totaal land- en tuinbouw en visserij	495.006.249	

a) MIA/Vamil is hoger dan bij Regeling groenprojecten.

Bron: RVO en LNV, bewerking Wageningen Economic Research.

Opmerkingen bij tabel 2.2

1. Tussen de regelingen en subsidies kan overlap bestaan. Daardoor kunnen genoemde bedragen niet altijd bij elkaar worden opgeteld. De mate van overlap tussen de verschillende regelingen en subsidies is moeilijk of niet te bepalen. Alleen bij Groen Label Kassen, biologische landbouw en duurzame stallen zijn investeringen aangemerkt als overlap met de MIA/Vamil, omdat de eisen van Regeling groenprojecten strenger zijn dan die van de MIA/Vamil. Het is dus mogelijk (aannemelijk) dat investeringen die in aanmerking komen voor financiering via Regeling groenprojecten ook in aanmerking komen voor de MIA/Vamil-regeling. Daarom is gecorrigeerd voor de investeringen in Groen Label Kassen en biologische landbouw bij Regeling groenprojecten.
2. Geschat is dat de correctie van de investeringsbedragen in 2018 uitkomt op 34% voor de MIA/Vamil en 28% voor de EIA. Hiervoor zijn de investeringsbedragen in tabel 2.1 gecorrigeerd. Hiervoor zijn meerdere redenen, bijvoorbeeld dat sommige investeringen niet voldoen aan de criteria om in aanmerking te komen voor de MIA/Vamil dan wel EIA en dus ook niet worden aangemerkt als duurzame investeringen. Ook kunnen ondernemers bijvoorbeeld hun aanvraag intrekken, dan wel nalaten de investering in hun aangifte te melden.
3. De MIA mag niet worden gecombineerd met de EIA. De EIA mag wel worden gecombineerd met de Vamil-regeling. Hierdoor kan er overlap zijn tussen de EIA- en de Vamil-regeling. Hiervoor is niet gecorrigeerd.
4. De overlap tussen de EIA en de MEI-subsidie is niet vast te stellen en daarvoor is niet gecorrigeerd. Deze regelingen en subsidies zijn vooral interessant voor glastuinders.

In tabel 2.3 zijn de totale investeringen in de land- en tuinbouw weergegeven voor 2018. Deze zijn afgeleid uit het Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research. Het Bedrijveninformatienet is een representatieve steekproef van ongeveer 1.500 primaire land- en tuinbouwbedrijven en 100 visserijbedrijven. De opgenomen land- en tuinbouwbedrijven vertegenwoordigen 99% van de totale productie (gemeten in standaardoutput). De totale investeringen zijn exclusief investeringen in grond, immateriële activa (productierechten), woningen en plantopstanden. Omdat de indicator DP01 alleen gebaseerd wordt op duurzame productiemiddelen en de regelingen/subsidies geen betrekking hebben op bovengenoemde categorieën, worden die investeringen buiten beschouwing gelaten.

Tabel 2.3 Totaal investeringen a) in de Nederlandse landbouw, tuinbouw en visserij (in miljoenen euro's) in 2018

Investeringscategorieën	
Investeringscategorieën	
Investeringscategorieën bedrijfsgebouwen	1.010
Investeringscategorieën glasopstanden	88
Investeringscategorieën installaties	690
Investeringscategorieën inventaris	56
Investeringscategorieën machines en werktuigen	1.144
Investeringscategorieën overige duurzame goederen	116
Investeringscategorieën visserij	55
Totaal investeringen landbouw, tuinbouw en visserij voor DP01	3.158

a) Exclusief investeringen in grond, immateriële activa, woningen en plantopstanden.

Bron: Bedrijveninformatienet.

Invulling indicator DP01

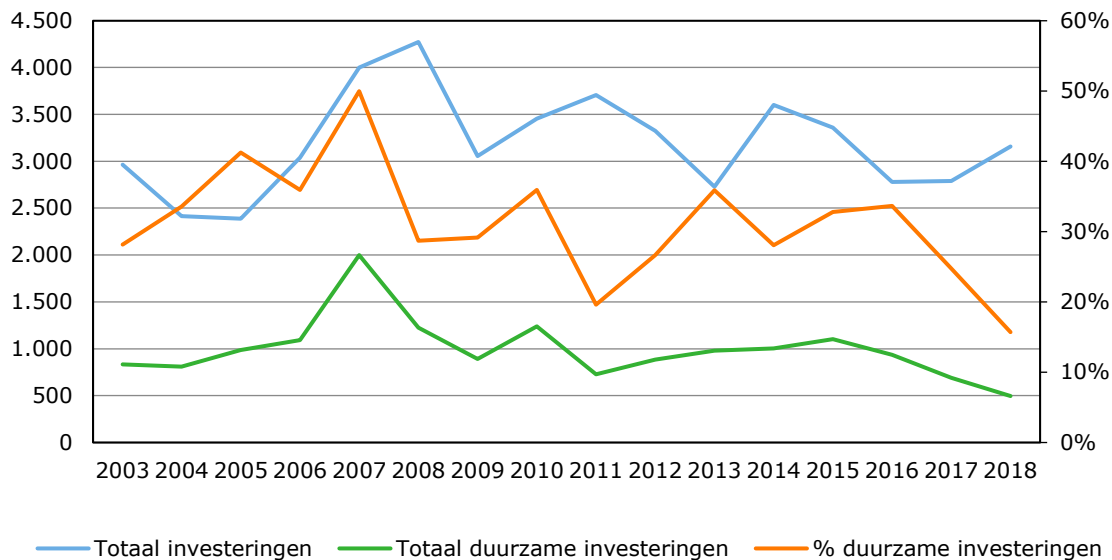
In tabel 2.4 is de uiteindelijke berekening van de indicator DP01 weergegeven. Het totale investeringsniveau in de landbouw, tuinbouw en visserij bedroeg in 2018 € 3,2 miljard (zie tabel 2.3). Daarvan bedroegen de investeringen in duurzame productiesystemen waarvoor subsidie of fiscale aftrek is gevraagd in totaal € 0,5 miljard in 2018 (tabel 2.2); dat is 16% van de totale investeringen in de genoemde sectoren en het laagste percentage van dit decennium. De in de Rijksbegroting 2018 opgenomen streefwaarde van 30% is dus niet gerealiseerd.

Tabel 2.4 Invulling indicator DP01 op basis van investeringsgegevens in 2018 (in miljoenen euro's)

	Miljoen euro
Totaal investeringen landbouw, tuinbouw en visserij	3.158
Totaal duurzame investeringen	495
Verhouding	0,16

2.4 Ontwikkeling duurzame investeringen in de periode 2003-2018

In figuur 2.1 worden de totale investeringen in de landbouw, tuinbouw en visserij en de totale duurzame investeringen weergegeven voor de periode van 2003 tot en met 2018. Hieronder worden de belangrijkste ontwikkelingen per jaar toegelicht. In bijlage 2 staan de overzichten met de totale bedragen.

Figuur 2.1 Totaal investeringen a) in de landbouw, tuinbouw en visserij en totaal duurzame investeringen (in miljoenen euro's) en aandeel duurzame investeringen (%), 2003-2018 a) exclusief investeringen in grond, immateriële activa, woningen en plantopstanden.

Periode tot en met 2008

In 2004 en 2005 waren de totale investeringen in de landbouw en visserij nog relatief laag. In 2007 stegen de investeringen in duurzame productiesystemen flink, vooral door veel investeringen in Groen Label Kassen. De glastuinbouw had met name in de beginjaren een groot aandeel in de investeringen in duurzame productiemiddelen zoals Groen Label Kassen. Een toe- of afname van investeringen van de glastuinbouw had daardoor een grote invloed op de totale investeringen. In 2008 daalden de investeringen in duurzame productiesystemen fors, vooral door lagere investeringen in Groen Label Kassen. De budgetclaim voor investeringen in kassen nam in 2008 sterk af door strengere eisen en minder financieel voordeel. Eind 2007 werden de eisen voor Groen Label Kassen al verscherpt. Glastuinbouwers hadden in 2007 al op die aanscherping geanticipeerd, waardoor het investeringsniveau in 2007 extra hoog was. Voorgenomen investeringen werden vervroegd, waardoor het investeringsniveau in 2008 lager werd. Daarnaast nam het financiële voordeel voor duurzamere kassen in 2008 af door een lager MIA-percentages en door aftopping van de Vamil (wat in 2009 weer is teruggedraaid). In 2008 werd wel meer geld geïnvesteerd in de veehouderij, vooral in duurzame melkveestallen. De investeringen in duurzame varkens- en kippenstallen namen iets af. Het aanscherpen van de eisen voor kassen, stallen en mobiele machines zorgde voor een daling van het aangevraagde investeringsbedrag voor duurzame productiemiddelen in 2008. De eisen voor bedrijfsmiddelen kunnen jaarlijks veranderen, afhankelijk van de stand van de techniek en wettelijke verplichtingen.

2009

In 2009 daalden de investeringen in duurzame productiesystemen verder tot iets onder het niveau van 2006, ondanks de nieuwe subsidieregeling voor fijnstofmaatregelen. 2009 was financieel echter ook een erg moeilijk jaar voor de agrarische sector. Veel productprijzen waren laag, waardoor de inkomens in een groot aantal sectoren (vooral glastuinbouw en melkvee) matig tot slecht waren. Dat

beperkte de ruimte voor investeringen. Ook de financiële crisis had negatieve gevolgen voor de kredietverlening van banken aan bedrijven doordat de eisen voor kredietverlening werden verscherpt. Ondanks het feit dat de voorwaarden voor het aanvragen van sommige subsidies medio 2009 werden versoepeld, was er in 2009 toch sprake van een daling in de totale aangevraagde investeringsbedragen.

2010

In 2010 stegen de totale investeringen in productiemiddelen met 13% ten opzichte van 2009, vooral door hogere investeringen in gebouwen, glasopstanden en installaties. De stijging van de duurzame investeringen was veel sterker (+39%) en kwam uit op ruim € 1,2 miljard in 2010. Die toename kwam geheel voor rekening van de landbouwsector, die ruim € 400 miljoen meer investeerde in duurzame productiesystemen, voor een groot deel in duurzame stallen. De investeringen in duurzame stallen waren het hoogst op varkens- en pluimveebedrijven. Die bedrijven moesten vanaf 2013 voldoen aan strengere milieu- en welzijnseisen, tenzij de bedrijven hadden aangegeven voor 2020 te stoppen. De legsector moest bovendien al per 1 januari 2012 geheel zijn overgeschakeld van traditionele kooihuisvesting naar alternatieve huisvesting vanwege het kooiverbod. De duurzame investeringen in de tuinbouw daalden in 2010 met 20% tot circa € 270 miljoen.

2011

In 2011 waren de totale investeringen in productiemiddelen 7% hoger dan in 2010, vooral door meer investeringen in gebouwen, machines en werktuigen. De duurzame investeringen daalden echter met ruim 40% tot € 727 miljoen. Zowel in de landbouw als de glastuinbouw werd aanzienlijk minder geïnvesteerd in duurzame productiesystemen. Alleen in de visserij waren de duurzame investeringen duidelijk hoger dan in 2010.

In de glastuinbouw daalden de duurzame investeringen onder invloed van de matig tot slechte financiële resultaten. In de landbouwsector zakten de duurzame investeringen in 2011 terug naar € 550 miljoen. Dat de duurzaamheidsindicator DP01 in 2011 naar 20% is gedaald, komt vooral doordat minder werd geïnvesteerd in duurzame stallen. De investeringen in duurzame varkens- en pluimveestallen daalden in 2011 fors, terwijl de duurzame investeringen in melkveestallen iets stegen. Investerings werden ook geremd door de slechte economische situatie in vooral de glastuinbouw en de varkens- en leghennenhouderschap. Een andere verklaring voor de lagere duurzame investeringen in 2011 is het afschaffen van de crisismaatregelen die vanaf 2009 tijdelijk waren verhoogd. Ook veranderen jaarlijks de eisen voor de subsidieaanvragen, afhankelijk van de stand van de techniek en wettelijke verplichtingen.

2012

In 2012 daalden de totale investeringen in productiemiddelen met 12% tot € 3,3 miljard. In bijna alle categorieën werd minder geïnvesteerd. Vooral aan installaties en machines/werktuigen werd minder geld besteed. Alleen de investeringen in bedrijfsgebouwen en inventaris werden in 2012 iets hoger. Relatief was de daling van de investeringen het grootst bij glasopstanden en de visserij.

De totale duurzame investeringen stegen daarentegen met ruim 20% tot € 886 miljoen in 2012. Vooral in de glastuinbouw werd meer geïnvesteerd in duurzame productiesystemen. Ook in de landbouw namen de investeringen in duurzame productiesystemen toe, maar in de visserij liepen de duurzame investeringen na de inhaalslag in voorgaande jaren hard terug. De landbouwsector was in 2012 verantwoordelijk voor circa twee derde van de totale duurzame investeringen. Daarbinnen zijn de investeringen in duurzame stallen van groot belang. Die duurzame investeringen namen toe, vooral in pluimveestallen. De investeringen in duurzame melkveestallen waren in 2012 echter gedaald na de hoge investeringen in de periode 2008-2011.

2013

In 2013 daalden de totale investeringen in productiemiddelen met 18% in vergelijking met 2012 tot € 2,7 miljard. In de meeste categorieën werd minder geïnvesteerd. De grootste daling kwam voor rekening van bedrijfsgebouwen. Aan machines, werktuigen en installaties werd wel meer geld besteed. Alleen de investeringen in bedrijfsgebouwen en inventaris werden in 2013 iets hoger.

De totale duurzame investeringen stegen in 2013 met 10% tot bijna € 1 miljard. Daarbij was er een sterke stijging (+30%) te zien in de investeringen in duurzame stallen voor varkens en melkvee. De varkenshouderij greep begin 2013 nog aan om tijdig te voldoen aan de vermindering van de ammoniakemissie. De melkveehouderij investeerde opnieuw in uitbreiding van de melkveestapel en gelijktijdige aanpassing aan duurzaamheidseisen. Daarentegen waren de investeringen in duurzame pluimveestallen meer dan gehalveerd ten opzichte van 2012. Veel minder leghennenbedrijven investeerden in nieuwe huisvestingssystemen nadat in 2012 het verbod op traditionele kooihuisvesting was ingegaan. Investeringsgolven in emissiearme land- en tuinbouwmachines vielen in 2013 weg, omdat die niet meer in aanmerking kwamen voor subsidies. In de glastuinbouw werd in 2013 bijna 10% meer geïnvesteerd in Groen Label Kassen. De duurzame investeringen in de visserij vielen verder terug naar een laag niveau, vooral doordat minder productiemiddelen in aanmerking kwamen voor subsidieregelingen.

2014

In 2014 waren de totale investeringen in productiemiddelen 31% hoger dan in 2013, vooral dankzij meer investeringen in gebouwen en installaties. Melkveebedrijven investeerden veel meer in nieuwe veestallen in aanloop naar de afschaffing van de melkquotering in 2015. De investeringen in bedrijfsgebouwen op varkens- en pluimveebedrijven namen echter sterk af in 2014, na de piek in de voorgaande jaren.

De totale duurzame investeringen in 2014 stegen met 3% tot € 1 miljard. Die toename was vooral te danken aan hogere investeringen in zonnepanelen in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken. Zowel in de landbouw als de glastuinbouw werd iets minder geïnvesteerd in duurzaamheid. In de glastuinbouw werd in 2014 een derde minder geïnvesteerd in Groen Label Kassen. In de visserij waren de duurzame investeringen echter meer dan verdubbeld. Binnen de landbouwsectoren waren er duidelijke verschillen in ontwikkeling te zien. De melkveehouderij investeerde opnieuw fors in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen. De duurzame investeringen in de varkenshouderij daalden in 2014 echter met 60%. In de voorgaande jaren (2011-2013) bedroegen de investeringen in duurzame varkensstallen gemiddeld € 127 miljoen, vooral om te voldoen aan de eisen om de ammoniakemissie te verminderen. De investeringen in duurzame pluimveestallen daalden opnieuw (-40%) tot het laagste niveau sinds 2006. Dat is te verklaren doordat de grote investeringsgolf in alternatieve huisvesting voor leghennen naar aanleiding van het verbod op traditionele kooihuisvesting in 2012 achter de rug was.

2015

In 2015 waren de totale investeringen in productiemiddelen 7% lager dan in 2014, vooral door minder investeringen in gebouwen, machines en werktuigen. Daarentegen stegen de totale duurzame investeringen in 2015 met 10% tot € 1,1 miljard. Die toename was grotendeels te danken aan een verdrievoudiging van investeringen in Groen Label Kassen. Daarbinnen namen de investeringen in Groen Label Kassen voor biologische teelt het sterkst toe vergeleken met 2014. De hogere inkomens in de glastuinbouw in 2015 zorgden voor meer eigen middelen om de investeringen te financieren.

Binnen de landbouwsectoren waren er grote verschillen zichtbaar. Na de hoge investeringen in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen in 2014 daalde het investeringsniveau in 2015 met een derde. Veel melkveehouders pakten al in eerdere jaren de kans om de productiecapaciteit uit te breiden, vooruitlopend op het verdwijnen van de melkquotering in april 2015. Bovendien gaven de lagere inkomens voor melkveehouders in 2015 minder ruimte voor investeringen.

De duurzame investeringen in de varkenshouderij daalden in 2015 voor het tweede jaar op rij, in 2015 met een kwart tot € 46 miljoen. Dat is 70% lager dan in de periode 2010-2013 met investeringen van gemiddeld € 155 miljoen in duurzame varkensstallen, vooral om te voldoen aan de eisen voor vermindering van de ammoniakemissie vanaf 2013. Ook de slechte inkomens in 2014 en 2015 zorgden voor minder nieuwe investeringen.

De investeringen in duurzame pluimveestallen stegen met € 24 miljoen, na de dip in 2014. Daarmee was het investeringsniveau bijna terug op het langjarig gemiddelde. De hausse van investeringen in

alternatieve huisvesting voor leghennen naar aanleiding van het verbod op traditionele kooihuisvesting in 2012 was al enige jaren voorbij. De inkomens van de leghennen- en vleeskuikenbedrijven namen in 2015 toe, waardoor er meer ruimte was voor nieuwe (vervangings)investeringen om de moderniteit op peil te houden en innovaties toe te passen.

In de visserij waren de duurzame investeringen meer dan verdubbeld. In 2015 stegen de investeringen in zonnepanelen, al dan niet in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken, opnieuw, nu met 13% tot € 91 miljoen.

2016

In 2016 lagen de totale investeringen in productiemiddelen 17% lager dan in 2015, vooral door minder investeringen in gebouwen, installaties en glasopstanden. De totale duurzame investeringen waren bijna evenveel gedaald, met 15% tot € 935 miljoen. Doordat de procentuele daling van de duurzame investeringen iets minder was dan die van de totale investeringen, steeg het aandeel duurzame investeringen ten opzichte van 2015 met 1% naar 34%. De absolute afname in het bedrag aan duurzame investeringen werd voor bijna de helft veroorzaakt doordat investeringen in zonnepanelen, al dan niet in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken, niet meer in aanmerking kwamen voor subsidies. Daarnaast waren de investeringen in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen met twee derde gedaald ten opzichte van 2015. Die lagere investeringen waren te wijten aan de slechtere rentabiliteit in 2016 en de aanloop naar de inkrimping van de melkveestapel in 2017 vanwege overschrijding van het fosfaatproductieplafond. Daar stonden wel hogere investeringen in andere veehouderijstallen, vooral varkensstallen, tegenover. De duurzame investeringen in de visserij daalden fors in 2016. De investeringen in Groen Label Kassen namen opnieuw toe, maar voor biologische teelt daalde het investeringsniveau vergeleken met 2015.

2017

De totale investeringen in agrarische productiemiddelen stegen in 2017 met bijna 1% ten opzichte van 2016 tot € 2,8 miljard, terwijl de totale duurzame investeringen waarvoor subsidie of fiscale aftrek was aangevraagd met 26% daalden tot € 690 miljoen. Het aandeel duurzame investeringen in 2017 kwam daardoor uit op 25%; een daling van 9% ten opzichte van 2016. De absolute daling in duurzame investeringen werd grotendeels veroorzaakt door veel lagere investeringen in biologische landbouw via de regeling groenprojecten. In 2015 en 2016 schakelden veel melkveehouders om naar biologisch in reactie op een tekort aan biologische melk. In 2017 was de markt weer in evenwicht. Ook waren de investeringen in duurzame varkensstallen en pluimveestallen aanzienlijk lager dan in 2016. Daar stonden hogere investeringen in Groen Label Kassen tegenover. Daardoor was het aandeel van de tuinbouwsector in de duurzame investeringen in de land- en tuinbouw in 2017 aanzienlijk groter dan in voorgaande jaren.

De investeringen in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen stabiliseerden zich in 2017 na de forse daling in 2016. Die lage investeringen waren te verklaren door de inkrimping van de melkveestapel in 2017 vanwege overschrijding van het fosfaatproductieplafond. Dit veroorzaakt gedeeltelijke leegstand van stallen en weinig animo voor nieuwe investeringen. In 2017 waren de investeringen in duurzame stallen voor konijnen/eenden/kalkoenen gedecimeerd. De duurzame investeringen in proefstallen waren enigszins hersteld van de daling in 2016.

2018

Het aandeel investeringen in duurzame productiesystemen in 2018 komt uit op 16%; een daling van 9% ten opzichte van 2017. De totale investeringen in agrarische productiemiddelen zijn in 2018 ten opzichte van 2017 met 13% gestegen tot € 3,2 miljard, terwijl de totale omvang van duurzame investeringen zoals ondersteund met genoemde regelingen met 28% zijn gedaald tot € 495 miljoen; het laagste niveau, zowel absoluut als relatief, in dit decennium. In de Rijksbegroting 2018 was een raming en streefwaarde van 30% opgenomen.

De absolute daling in duurzame investeringen is grotendeels veroorzaakt door veel lagere investeringen in Groen label kassen. Voor duurzame tuinbouwprojecten golden in 2018 scherpe voorwaarden ten aanzien van CO₂-emissie. Minder tuinders konden dit verhoogde ambitieniveau behalen, wat het voor MIA/Vamil gemelde investeringsbedrag in duurzame kassen met 80% drukte

ten opzichte van 2017. Ook waren de investeringen in duurzame varkens- en pluimveestallen lager dan in 2017. Die daling komt deels doordat de Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV) de focus meer legt op dierenwelzijn dan op milieu, waardoor minder investeringen in aanmerking komen voor subsidies. Daar staat tegenover dat vanaf 2018 meer subsidieregelingen zijn opgenomen in de duurzaamheidsindicator.

2.5 Inschatting duurzame investeringen voor 2020

Voor de raming van de duurzaamheidsindicator ten behoeve van de Rijkbegroting 2021 zijn voor de belangrijkste sectoren analyses gemaakt van de te verwachten economische ontwikkelingen. De volgende sectoren zijn nader uitgewerkt: melkveehouderij, varkenshouderij, pluimveehouderij, glastuinbouw, opengrondstuinbouw en akkerbouw. De paragraaf sluit af met een inschatting voor 2020 van de duurzame investeringen van de totale land- en tuinbouwsector. Vanwege het geringe aandeel in de duurzame investeringen wordt de visserijsector niet beschreven. De inschatting is in mei 2020 opgesteld en gebaseerd op tot dan beschikbare data en informatie, onder andere afkomstig uit de inkomensraming agrarische sectoren 2019, de Agro Vertrouwensindex en de Barometer Agrarische Sectoren. Al deze informatie is terug te vinden in verschillende artikelen op agrimatie.nl.

De ingrijpende maatregelen die nationaal en internationaal worden genomen om de verspreiding van Covid-19 in te dammen, zorgen voor ongekende economische terugval en trekken ook een wissel op de Nederlandse land- en tuinbouwsector en de visserij- en aquacultuursector. Onduidelijk is hoe lang die situatie gaat duren en wat het uiteindelijke effect op de economie zal zijn, maar voor 2020 zullen de gevolgen en de ermee samenhangende onzekerheid een negatieve invloed hebben op de investeringen in de land- en tuinbouw.

Melkveehouderij

Het inkomen uit bedrijf per onbetaalde aje (arbeidsjaareenheid) heeft zich in 2017 na forse dalingen in 2015 en 2016 hersteld en lag bijna 30.000 euro boven het gemiddelde. In 2018 stond het inkomen door de droogte onder druk, maar lag het nog rond het langjarig gemiddelde van € 35.000. In 2019 is een inkomensdaling geraamd door hogere kosten van voer, gebouwen en machines. Het gemiddelde saldo van het gestandaardiseerde melkveebedrijf is over de eerste vijf maanden van 2020 3% lager dan in dezelfde periode van 2019 en 16% lager in vergelijking met het langjarig gemiddelde. De daling van het saldo komt door lagere melkopbrengsten en hogere krachtvoerkosten. Ook de vee prijzen daalden door de verplichte sluiting van restaurants na de uitbraak van Covid-19 in een groot aantal Europese landen waardoor er minder luxe (kalfs)vlees werd geconsumeerd en geëxporteerd. Hierdoor zet de vleeskalverhouderij minder kalveren op. Er zijn minder kalveren uit omringende landen geïmporteerd maar desondanks drukt dit de prijs. De prijs van nuchtere kalveren daalde hierdoor in 1 maand met 60%.

De stemmingsindex van de melkveehouderij in de Agro Vertrouwensindex van Wageningen Economic Research is in het eerste kwartaal van 2020 tot een dieptepunt gezakt. Voor het eerst sinds de meting is deze onder het nulpunt gezakt tot -4. De verwachting omtrent de inkomensontwikkeling voor de komende twee à drie jaar schommelt van kwartaal tot kwartaal, maar lag in het eerste kwartaal van 2020 ook op een dieptepunt.

In 2019 nam de waarde van de verleende bouwvergunningen voor (ver)bouw van stallen met 43% fors af. De bedrijven die wilden groeien, hebben dat in voorgaande jaren al gedaan. Ook de stikstofproblematiek zorgde ervoor dat de vergunningsverlening voor uitbreiding/nieuwbouw in de problemen is gekomen. De Raad van State draaide eind mei 2019 de PAS-regeling terug. Het Programma Aanpak Stikstof (PAS) bood ruimte om vergunningen voor (bouw)projecten in de buurt van een Natura 2000-gebied toch te verlenen. Zelfs als dat betekende dat er extra stikstof in de natuur terecht kwam.

Door de lagere melkprijs en hogere voerkosten in 2020 zal er minder geld uit eigen middelen beschikbaar zijn om onder andere in stallen te investeren. Dit zou het aandeel duurzame investeringen in 2020 onder druk kunnen zetten. Het aandeel duurzame investeringen van de totale investeringen

op melkveebedrijven was circa 10% in 2018. Doordat de stemming en verwachting in de melkveehouderij slecht zijn, kunnen de investeringen en hiermee ook het aandeel duurzaam in 2020 lager uitvallen.

Varkenshouderij

Naar verwachting zal het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2020 iets stijgen. Die verwachting is enerzijds gebaseerd op de fors hogere inkomens in 2019 naar een historisch hoog niveau (agrimatie/inkomensraming). Daardoor hebben de meeste bedrijven veel meer liquiditeiten voor investeringen in nieuwbouw of renovatie.

Uit de Agro Vertrouwensindex blijkt dat het vertrouwen bij varkenshouders al vier kwartalen stabiel is. De stemming op het bedrijf was in het eerste kwartaal nog niet eerder zo goed. Anderzijds zijn er in 2019 voor het twee achtereenvolgende jaar minder bouwvergunningen met lagere bedragen afgegeven voor varkenstallen (bron: CBS). De bouwkosten van de verleende vleesvarkensstallen zijn in 2019 bijna gehalveerd. Ook voor fokvarkensstallen zijn minder bouwvergunningen afgegeven, maar de waarde daarvan is wel toegenomen omdat het gemiddelde bedrag per vergunning duidelijk hoger was.

Na dat lage totale niveau kan in 2020 een omslag komen naar iets hogere investeringen. Er zijn echter wel onzekerheden, zoals rondom de coronacrisis en de stoppersregeling, die de investeringen kunnen temperen. Ook de prijsverwachtingen zijn onzeker geworden door alle ontwikkelingen rond corona en China, waar de Afrikaanse varkenspest nog steeds niet is bedwongen. Doordat China op grote schaal werd getroffen door Afrikaanse varkenspest, is daar de productie fors gedaald waardoor meer varkensvlees uit het buitenland wordt gehaald. Daarvoor zijn vooral in 2019 hoge opbrengstprijzen betaald.

Aanvankelijk leek de coronacrisis de varkenssector weinig te schaden. Toen bleek dat relatief veel medewerkers in de slachterijen besmet waren met het coronavirus, kwam er tijdelijk minder slachtcapaciteit omdat een aantal slachterijen voor enige tijd werd gesloten. Door de aanwezigheid van het coronavirus mochten sommige slachterijen tijdelijk niet meer exporteren naar China, waardoor de opbrengstprijzen zijn gedaald.

Daarnaast heeft de lopende saneringsregeling natuurlijk invloed op de sectorontwikkeling. Vooral bedrijven die veel geuroverlast veroorzaken komen voor die regeling in aanmerking. Ongeveer 400 van de 502 aangemelde bedrijven komen in aanmerking voor die saneringsregeling. Deelnemende bedrijven hebben na het verstrekken van de subsidiebeschikking acht maanden de tijd om hun dieren en mest af te voeren. Het budget voor de sanering van de varkenshouderij is verhoogd naar € 455 miljoen. In totaal gaat het om 910.645 varkensrechten. De opgekochte varkensrechten worden ingetrokken en kunnen dus niet door andere bedrijven worden aangekocht voor bedrijfsvergroting met bijbehorende investeringen in (duurzame) varkensstallen. Een deel van de aangemelde bedrijven kan zich nog tot 1 oktober terugtrekken, waardoor het aantal varkensrechten minder kan dalen dan verwacht.

De saldi van vleesvarkens en zeugen zijn vanaf mei van 2020 lager dan voorgaand jaar door lagere opbrengstprijzen vanwege de coronacrisis. In de eerste vier maanden van het jaar waren de saldi nog duidelijk hoger dan voorgaand jaar. De biggenprijs was gemiddeld 47% en de vleesvarkensprijs was gemiddeld 19% hoger dan in de eerste vijf maanden van 2019 (Barometer). De liquiditeitspositie is in de gunstige periode flink versterkt waardoor meer ruimte is voor groot onderhoud, renovatie of nieuwe investeringen. Kasmiddelen kunnen ook worden aangehouden om de financiële buffers te versterken voor mindere tijden. Bedrijven die zich verder willen ontwikkelen kunnen wel nieuwe investeringen doen in kwaliteitsverbetering of vergroting van de productiecapaciteit.

De vooruitzichten zijn (tijdelijk) minder gunstig door de gevolgen van de coronacrisis omdat binnenlandse afzet en de export van varkensvlees onder druk kwam door het enige tijd sluiten van de restaurants en foodservice. Ook uit de Agro Vertrouwensindex van Wageningen Economic Research blijkt dat de varkenshouders voor de komende maanden somberder zijn geworden. Meer ondernemers

zijn negatief over hun bedrijfsontwikkeling op de korte termijn. Men verwacht dat de opbrengstprijzen sterk zullen dalen.

Het aandeel duurzame investeringen van de totale investeringen op varkensbedrijven was circa 20% in 2018; dat is een derde lager dan in 2017. Voor 2020 is dat aandeel duurzame investeringen lastig te schatten, omdat dat percentage afhangt in welke mate aanvragen worden ingediend die voldoen aan de gestelde eisen (die kunnen verschillen per investering en per jaar). Er wordt voor 2020 toch een iets hoger aandeel duurzame investeringen verwacht.

Legluimveehouderij

Verwacht wordt dat het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2020 verder daalt. Die verwachting is vooral gebaseerd op de fors lagere inkomens in 2019. Op jaarbasis zijn in 2019 de marktprijzen van scharreleieren 8% lager dan in 2018. Het inkomen uit bedrijf is voor 2019 geraamd op € 45.000 per onbetaalde aje; dat is € 34.000 lager dan in 2018. Dat niveau ligt nog wel boven het langjarig gemiddelde van 2001-2018, maar lager dan gemiddeld in de afgelopen tien jaar.

Door het lagere inkomen hebben de bedrijven minder eigen middelen voor investeringen in nieuwbouw of renovatie. In het eerste halfjaar van 2020 is economische situatie wel iets verbeterd. Het saldo van leghennen is in de periode januari-mei van 2020 bijna € 20.000 hoger dan dezelfde periode vorig jaar door 3% hogere prijzen van eieren en 2% lagere voerprijzen (Barometer).

De eiersector heeft ook te lijden onder de coronacrisis. De afzet naar de retail werd groter ten koste van de foodservice. In de eiersector kunnen eieren omgepakt worden en aan andere klanten geleverd worden. In enkele gevallen waren er onvoldoende Beter Leven keurmerk eieren voor de Nederlandse markt, waardoor supermarkten regulier product moesten aanbieden. De prijs van scharreleieren is daardoor redelijk op peil gebleven. Kooi-eieren worden veelal gebruikt in foodservice. Daar is de vraag weggevallen met als gevolg een grote daling in de prijs voor kooi-eieren.

Omdat in 2019 de liquiditeitspositie van de meeste bedrijven is verslechterd, zullen de investeringen in het lopende jaar naar verwachting lager worden. In 2019 is de totale waarde van de verleende bouwvergunningen voor legkippenstallen opnieuw gedaald (bron: CBS), waardoor verwacht wordt dat de investeringen in 2020 verder zullen dalen, rekening houdend met het na-ijleffect van de afgegeven bouwvergunningen. Het aandeel duurzame investeringen van de totale investeringen op pluimveebedrijven was circa 15% in 2018 (geen onderscheid bekend voor leghennen- en vleeskuikenbedrijven). Voor 2020 is dat aandeel duurzame investeringen op leghennenbedrijven waarschijnlijk iets lager.

Vleeskuikenhouderij

Naar verwachting zal het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in 2020 dalen. Dat is vooral gebaseerd op de lagere waarde van de afgegeven bouwvergunningen voor vleeskuikenstallen (bron: CBS), waardoor verwacht wordt dat de investeringen in 2020 lager zullen zijn, rekening houdend met het na-ijleffect van de verleende bouwvergunningen.

Het inkomen is in het voorgaande jaar 2019 gehalveerd tot € 60.000 per onbetaalde aje. Dat is het laagste niveau sinds 2013 en ligt iets boven het langjarig gemiddelde 2001-2018 (agrimerit/inkomensraming). Het saldo van vleeskuikens in de eerste vijf maanden van 2020 ruim € 7.000 lager dan in dezelfde periode van 2019. Dat is vooral het gevolg van 2% lagere opbrengstprijzen en 5% hogere voerprijzen (Barometer). Door lagere saldi en inkomens hebben de bedrijven minder kasmiddelen verkregen waarmee investeringen in nieuwbouw of renovatie kunnen worden gefinancierd.

De vleeskuikensector heeft erg te lijden onder de coronacrisis. Circa 35% van de Nederlandse productie gaat naar de Nederlandse supermarkten. Dit betreft vlees van langzaam groeiende vleeskuikens gehouden volgens de criteria van 'Kip van Morgen' of het Beter Leven keurmerk. Ongeveer de helft van de vleeskuikenhouders houdt reguliere kip voor de foodservice en voor de export. Door het grote belang van de foodservice in de afzet zijn daarbij grote problemen. Er wordt kip

ingevroren en opgeslagen en tegen lage prijzen verkocht. Er is ook grote concurrentie uit andere landen, zoals Polen, waar vergelijkbare problemen zijn.

Volgens de laatste HokdierScanner van AgriDirect uit 2018 bleek dat pluimveehouders meer plannen hadden voor renovatie dan voor nieuwbouw. Dat duidt erop dat pluimveehouders minder uitbreiden en meer investeren in het veranderen of moderniseren van productieprocessen. Als het mogelijk is door renovatie te voldoen aan alle regels van reductie-eisen voor fijnstof en ammoniak dan wordt dat in de praktijk als een minder groot investeringsrisico gezien dan nieuwbouw. Vooral de uitstoot van fijnstof staat sterk in de belangstelling vanwege de schadelijke invloed op de gezondheid van omwonenden van pluimveebedrijven. De pluimveehouders moeten de fijnstofuitstoot uit bestaande stallen verder verminderen. Daarvoor zijn in de komende jaren vaak forse investeringen nodig.

Uit de Agro Vertrouwensindex blijkt dat het vertrouwen van pluimveehouders verdeeld is over de economische situatie op het bedrijf voor de korte en middellange termijn. Hierbij zijn evenveel ondernemers positief dan wel negatief gestemd. Het aandeel duurzame investeringen van de totale investeringen in de vleeskuikenhouderij voor 2020 wordt geschat op circa 20%.

Glastuinbouw

Op basis van de beschikbare indicatoren zullen de investeringen in duurzame productiesystemen in de glastuinbouw in 2020 naar verwachting dalen. De uitbraak van Covid-19 zal naar verwachting de investeringen op een lager niveau brengen.

Met name in de maanden maart, april en mei zijn belangrijke maanden voor de sierteeltsector (Agrimatie, barometer agrarische sectoren). Feestdagen zoals Pasen en Moederdag vallen in de deze maanden en daardoor wordt normaal gesproken dan ook een groot deel van de omzet en winst gemaakt. Omdat er in de hele Europese regio grensrestricties werden ingesteld en winkels en markten moesten sluiten, lag de omzet van bedrijven in deze maanden achter bij normaal. Floraholland stelde zelfs restricties in voor het mogen aanvoeren van producten en verhoogde tijdelijk de minimumprijzen. Telers moesten hierdoor geteelde producten vernietigen en op de veilingen draaiden producten massaal door. Hoewel inmiddels (half juni 2020) de vraag deels weer is aangetrokken, is de schade dit jaar moeilijk goed te maken. Temeer ook omdat de horeca, in veel Europese landen inmiddels weer open, nog niet op volle toeren draait. Wellicht nog belangrijker voor deze sector is het feit dat het luchtverkeer nog niet is hersteld. Hiermee worden bloemen naar verre bestemmingen gevlogen. Hoewel dit niet het grootste deel is van de markt is het wel een markt voor de meer speciale bloemen, ofwel bloemen in de hogere prijsklassen. Veelal worden deze producten dan ook niet door de grote telers geproduceerd maar meer door de kleinere gespecialiseerde bedrijven. Deze bedrijven hebben het nu juist moeilijk. Naast een groot aantal verliezers zijn er ook winnaars in deze crisis. De Nederlandse tuinplanten bijvoorbeeld behaalden hogere omzetten op de veiling. Deze producten worden minder geëxporteerd en zijn dus meer afhankelijk van de Nederlandse markt. Door het lekker voorjaarsweer en de behoefte van consumenten om hun huis en tuin te verfraaien steeg de vraag. Deze sector is echter relatief klein.

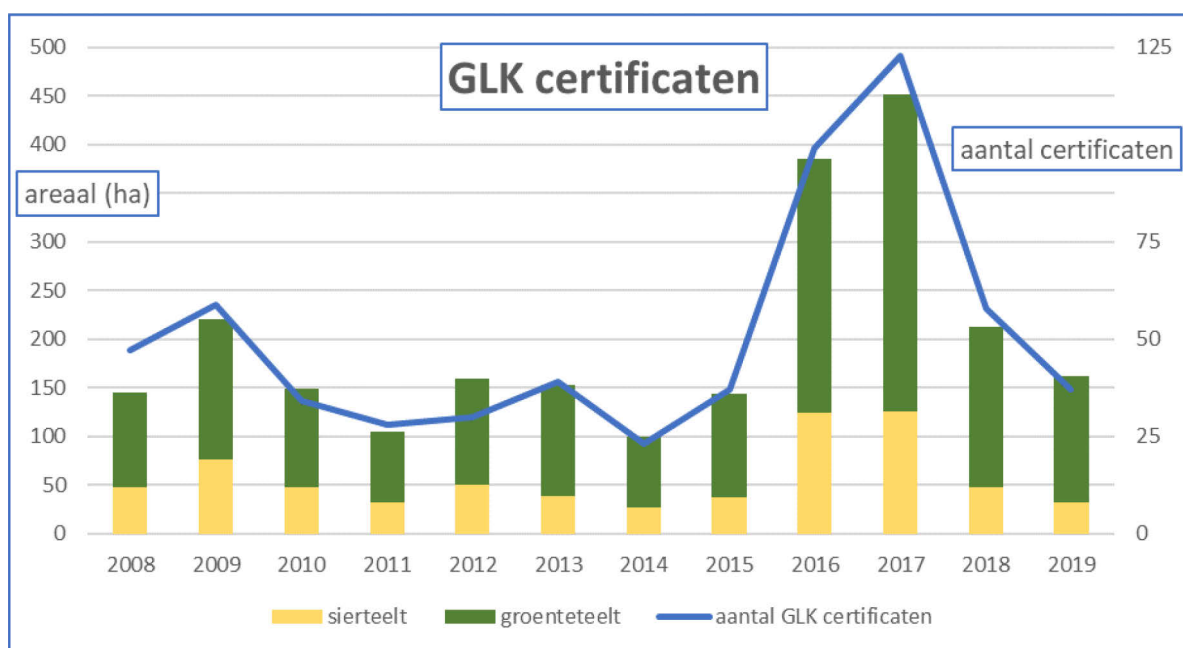
De glasgroentensector heeft relatief gezien minder last gehad van vraaguitval dan de sierteeltsector. Dit komt doordat voor veel bedrijven de productie in maart nog op gang moest komen. Ook zijn de glasgroenten veel minder een luxe product dan sierteeltproducten. De gangbare producten richting de retail lijken zelfs enigszins te profiteren van meer vraag. Echter is de crisis voor producenten en/of hun producten die zich hebben gespecialiseerd in schakels zoals horeca, foodservice of andere out of home consumptie sterk geraakt door de crisis. Te denken valt aan gele courgette, speciale aubergines, of cressen. Ook hier zijn er dus winnaars en verliezers. Een ding hebben beide sectoren gemeen en dat is de onzekerheid die er heerst over hoe de coronacrisis zich verder gaat ontwikkelen. En onzekerheid remt investeringen.

Hoewel de huidige coronacrisis een belangrijke factor is voor de verwachte lagere investeringen in duurzame productiemiddelen pleiten ook enkele argumenten om de 'waan van de dag' niet al te veel te laten meewegen. De grootste investeringen in de glastuinbouw worden gedaan bij nieuwbouw of bij de aankoop van kassen voor uitbreiding. Veelal is een beslissing om uit te breiden of nieuwbouw een proces van jaren. Veelal zijn dergelijke beslissingen dan ook al genomen en zijn die niet alleen

afhankelijk van tijdelijke verstoringen in de vraag. Het is dan ook goed om te kijken hoe de reguliere indicatoren zich dit jaar ontwikkelen en welke bijzonderheden er dit jaar spelen.

De orderportefeuille voor nieuwbouwkassen lag in het eerste kwartaal iets hoger dan in 2019 (bron: CBS, StatLine). In het eerste kwartaal van 2020 kwam er voor € 24 miljoen aan orders binnen tegen € 18 miljoen euro in 2019. Wel zijn deze cijfers nog voorlopig van aard.

De meeste subsidies en fiscale faciliteiten voor duurzame investeringen worden traditioneel gegeven om kassen zo aan te passen dat ze in aanmerking komen voor het certificaat Groen Label Kas. Sinds 1 januari 2018 zijn de eisen om een dergelijk certificaat te halen van overheidswege veranderd en geldt niet langer de energie-efficiëntie als maatstaf, maar is er een norm gesteld voor de maximale uitstoot van broeikasgassen (CO₂-emissie). In 2018 is het aantal afgegeven Groen Label Kas-certificaten sterk afgenomen en die daling heeft zich in 2019 voorgezet (figuur 2.2). Begin 2020 is er echter een tijdelijke verruiming van de emissienorm toegekend wanneer ontvochtigingstechnieken worden geïnstalleerd die bijdragen aan een lager energieverbruik (www.smk.nl). Mogelijk zorgt dit voor een kentering.

Figuur 2.2 Aantal verstrekte Groen Label Kas (GLK-)certificaten en bijbehorend areaal; 2008-2019
Bron: www.smk.nl

Net als bij nieuwbouw kan het aankopen van een bestaand glastuinbouwbedrijf een investeringsmoment zijn. Uit cijfers van NVM blijkt dat de te koop staande glastuinbouwbedrijven in 2019 een stuk duurder zijn geworden. Dat kan deels te maken hebben met het kleinere aanbod.

Op zich kunnen bedrijven in de glastuinbouw tegen een stootje. De inkomens waren de laatste vier jaren gemiddeld genomen tussen de drie en de vier ton per bedrijf. Derhalve hebben bedrijven gemiddeld genomen wat vet op de botten. Dat is ook te zien aan de stijgende solvabiliteit die in 2014 nog op 38% lag en in 2018 naar 57% is gestegen. De spreiding van het inkomen is echter nog altijd groot.

Het vertrouwen van ondernemers in de glastuinbouw heeft in het eerste kwartaal van 2020 een historisch dieptepunt bereikt. Voor het eerst sinds de metingen vanaf het begin van 2013 waren er meer ondernemers negatief dan positief. Met name de sierteeltondernemers waren negatief. De huidige stemming op het bedrijf werd ook sterk naar beneden bijgesteld. Ook de verwachtingen voor over twee à drie jaar zijn uitermate somber. Inmiddels is de vraag en de prijzen voor de meeste producten wel weer verbeterd. Zo herstelde de bloemenveilingomzet zich na de slechte maanden

maart en april, van tweede derde van de omzet ten opzichte van vorig jaar naar 95% in mei. De pijn zit nog altijd bij de snijbloemen waar de omzet in mei nog altijd ongeveer op 78% ligt ten opzichte van 2019 (cijfers op basis van aanvoerders van Nederlandse makelij). De agrovrouwensindex over het tweede kwartaal laat een flink herstel zien en is inmiddels weer positief.

Bij de glasgroenten zijn de prijzen van de glasgroentengewassen wisselend. Vooral de ronde tomatenprijs is met -20% behoorlijk lager dan vorig jaar en ook sterk lager dan eerdere jaren. Tros-tomaten daar en tegen hebben een meerprijs ten opzichte van vorig jaar. De grove tros-tomaat doet het beter dan de fijnere soorten. Ook de paprika prijzen liggen ver boven het niveau van vorig jaar. Ook die van komkommer en aubergineprijzen zijn hoger dan vorig jaar. Hoe dit uitpakt qua bedrijfsresultaten valt nog te bezien omdat ook deze bedrijven extra kosten moeten maken om de werkzaamheden 'corona-proof' te laten uitvoeren. Bovendien is het seizoen nog maar halverwege en zijn er verschillen tussen de dagmarkt en de contracten.

Hoewel slechts vijf telersverenigingen voor 2020 GMO-subsidie aangevraagd hebben, lijkt het erop dat in 2020 er meer subsidie besteed kan worden. Er is € 63,9 miljoen aan subsidie aangevraagd, waarvan € 32 miljoen door de EU gesubsidieerd tegen € 42 miljoen waarvan € 21 miljoen uit Brussel in 2019. Vermoedelijk komt de stijging van 34% door de fusie van BOF en Van Nature. Van Nature had geen erkenning en kan nu wel meedoen onder de erkenning van BOF.¹

Al met al is de verwachting dat de duurzame investeringen in 2020 niet zullen toenemen, hiervoor zijn in het voorjaar van 2020 voor te veel bedrijven, vooral in de sierteelt maar ook in de glasgroente, te veel verliezen geleden.

Opengrondstuintbouw

De opengrondstuintbouw bestaat uit vier sectoren te weten de bloembollenteelt, de vollegrondstuintbouw, de boomkwekerij en de fruitteelt.

Bloembollentelers hadden naar verwachting in 2019 een goed jaar. Het inkomen per onbetaalde aje steeg naar € 140.000. Vooral door een hogere kilogram opbrengst en een mooie prijsvorming voor de meeste bollen. Leliebollentelers zijn hierop een uitzondering, deze kampen met tegenvallende prijzen. De afzet van de belangrijke markt China staat ook in 2020 onder druk. Hoewel veel bollen al zijn voorverkocht zal de verkoop van de nog vrije bollen worden bemoeilijkt. De broeierijen die zelf geen bollen telen hebben klappen gekregen door de coronacrisis. In de laatste maanden zijn ze gehinderd door het uitvallen van de vraag naar snijbloemen (snijbloemen onder andere tulpen, lelies, calla). Deze hebben hierdoor niet hun gebruikelijke omzet weten te realiseren. Mogelijk heeft dit effect op de inkoop(prijs) of afname hoeveelheden van bollen voor het komende broeiseizoen. Het is afwachten hoe China en de VS, als belangrijke markten voor de droge verkoop van bollen, zullen gaan reageren. Het aandeel 'On the way to Planetproof' is laag met nog geen 2% van het areaal. Een sterke stijging van dit areaal is in 2020 niet waarschijnlijk omdat de retail hier niet om vraagt.

Belangrijke gewassen in de vollegrondstuintbouw zijn asperge, bloemkool, broccoli, prei, sla en witte en rode kool. Net als in 2019 hebben telers momenteel last van de droogte. Daarnaast viel de asperge oogst samen met de corona uitbraak. Toch zijn prijsontwikkelingen per gewassen verschillend en niet specifiek in verband te brengen met de coronacrisis. De geraamde bedrijfsresultaten voor vollegrondsgroente telers waren in 2019 goed te noemen en licht hoger dan in 2018. Dus er lijken geen belemmeringen te zijn om investeringen te doen. Als afnemer van vollegrondsgroenten heeft onder andere de firma HAK zich hard gemaakt om 'On the Way to planet proof' in de vollegrondsgroenteteelt verder te ontwikkelen. De eerste rode kool en nu ook de spinazie wordt onder dit label aan hun geleverd. Dit jaar zijn er proeven met peulvruchten en zomergroenten. Telers ontvangen hiervoor een extra vergoeding van HAK is de belofte. Hoewel het areaal onder het label de afgelopen jaren is gegroeid tot 1.300 ha is er ook kritiek. Vooral op de administratieve lasten en de teelt- en afzetrisico's en marktconforme vergoedingen.

¹ <https://www.gfactueel.nl/Glas/Nieuws/2019/10/RVOnl-34-meer-GMO-subsidie-aangevraagd-488504E/>.

Het inkomen van fruitteelers per onbetaalde arbeidsjareenheid (oaje) zal naar verwachting in 2019 iets toenemen tot ruim € 36.000. De spreiding is echter groot mede door het wel of niet hebben kunnen beregenen in het warme en droge jaar 2019. De prijzen lopen in het huidige verkoopseizoen goed door, ook al omdat er voor peren minder op voorraad is. Voor appels is er nog wel meer voorraad dan een jaar eerder (vooral Elstar). Ook in het teeltseizoen van 2020 is er droogte maar de nieuwe oogst volgt pas in september en oktober. Appels is voor het belangrijkste deel afhankelijk van de binnenlandse markt. Peren worden juist voor het grootste deel geëxporteerd en zijn derhalve meer gevoelig voor gesloten grenzen en vraaguitval. Het areaal 'On the way to PlanetProof' heeft per 1-1 2020 een aandeel van 30% van het totale areaal fruitteelt in Nederland. Er is ook kritiek op het label omdat de meerprijs in vele gevallen blijkt te ontbreken.

De boomkwekerij heeft sinds 2017 een toename gekend in het inkomen per oaje. Ook in 2019 is de verwachting dat deze zal stijgen tot bij € 87.000 per oaje. Er werd vorig jaar meer geïnvesteerd, onderhoudsachterstanden werden weggewerkt en er werd meer geld uitgegeven aan voorraad, marketing en personeel. Wel is de spreiding tussen en binnen productgroepen groot. De afzet concentreert zich op twee verschillende markten. De institutionele markt en de consumentenmarkt. Door de coronacrisis lijkt die eerste nu nog niet de gevolgen te ondervinden. Deze projecten lopen veelal in de winter tot het voorjaar en waren min of meer afgerond toen de crisis Europa raakte. De gevolgen op langere termijn zijn niet rooskleurig. Bezuinigingen van overheden zijn vermoedelijk straks onvermijdelijk en zullen leiden tot vraaguitval. Op de consumentenmarkt was in eerste instantie wel een dip merkbaar. Daarna trok de markt aan. Consumenten wilden door het verplicht thuisblijven hun tuin verfraaien. Uiteindelijk lijkt de binnenlandse vraag juist te zijn toegenomen. Ongeveer 10% van het areaal boomkwekerij producten is gecertificeerd met 'On the way to PlanetProof'.

Conclusie is dat voor de opengrondstuintbouwbedrijven door de coronacrisis naast mogelijke acute liquiditeitsproblemen vooral voor de wat langere termijn onzekerheden in de markt zijn ontstaan. Hierdoor zullen bedrijven niet noodzakelijke investeringen uitstellen tot de gevolgen van de coronacrisis duidelijker zijn. Het totale investeringsniveau zal dalen maar als er geïnvesteerd kan worden zal dat gezien ontwikkelingen uit de markt veelal op een duurzame manier gebeuren. Totale investeringen zullen niet boven die van 2019 uit komen. Hiervoor zijn de onzekerheden te groot.

Akkerbouw

In 2018 werd er gemiddeld genomen niet geïnvesteerd in grond, hierdoor was het totale investeringsniveau gemiddeld per bedrijf in 2018 lager dan in 2017. Echter de investeringen exclusief grond, stegen licht. Door de droogte in 2018 waren de inkomensverschillen tussen bedrijven groot. Toch was het inkomensniveau gemiddeld per bedrijf hoog. Op bedrijven die goede resultaten boekten in 2018 ontstaat er ruimte voor investeringen. Hoe de financiële resultaten voor 2020 zullen uitvallen is nog niet in te schatten. Het groeiseizoen is in volle gang. De productie van de gewassen wordt sterk bepaald door de weersomstandigheden tot de oogstperiode. Het voorjaar was uitzonderlijk droog en zal gevolgen hebben voor de productie die gerealiseerd kan worden. De prijsvorming van de meeste akkerbouwgewassen wordt bepaald door de marktsituatie in Europa of zelfs op mondiaal niveau.

De productieraming voor granen in de EU ligt 2% lager dan vorig jaar, maar nog wel boven het meerjaarsgemiddelde (Europese Commissie) De verwachte mondiale productie ligt boven het niveau van 2019. De [Prijsinformatiedesk](#) van Wageningen Economic Research rapporteerde het eerste kwartaal 2020 lagere graanprijzen dan een jaar eerder. De contractprijzen van fritesaardappelen voor de oogst van 2020 zijn gelijk (af land) of hoger (bewaring) dan in 2019 (Boerderij Akkerbouw no. 22, 2020). De contractprijzen zijn vastgesteld voor de coronacrisis. Als gevolg van de coronacrisis viel de vraag naar fritesaardappelen weg sinds april 2019. De voorraden bij de verwerkende industrie zijn daarom hoog. De NEPG meldt dat de verwachtte daling van aardappelareaal 2020 te beperkt is in vergelijking met de te verwachten vraag. Dit heeft een laag prijsniveau op de vrije markt tot gevolg. De prijsverwachting voor suiker is volgens de [Europese Commissie](#) lager dan vorig jaar. Dit is het gevolg van een lagere vraag naar energie waardoor minder suiker voor ethanol wordt gebruikt en er meer witsuiker op de markt beschikbaar is.

De agrovertrouwensindex laat een sterke daling zien van het vertrouwen van de akkerbouwers voor de middellange termijn. In het voorjaar van 2020 was het vertrouwen gedaald tot een dieptepunt.

Voor een deel van de bedrijven pakte de droogte in 2018 goed uit door het hoge prijsniveau van akkerbouwgewassen in 2018/2019. Voor de belangrijkste akkerbouwgewassen zijn de prijsverwachtingen in 2020 minder goed. De vertrouwensindex heeft een dieptepunt bereikt en de coronacrisis zal de nodige onzekerheid met zich meebrengen rondom afzetmarkten. De verwachting is daarom dat het investeringsniveau zal dalen in 2020.

Samenvattend

Covid-19 heeft ook in de land- en tuinbouw economische sporen achtergelaten. Naast geleden economische schade is er ook grote onzekerheid over hoe de coronacrisis zich verder gaat ontwikkelen. Onzekerheid remt investeringen. Hierdoor is het lastig om een percentage duurzame investeringen af te geven voor 2020. De inschatting is dat het percentage duurzame investeringen in 2020 zal uitkomen op ongeveer 25%. Dit percentage ligt hoger dan het definitieve percentage voor 2018 van 16%; het laagste in dit decennium (*zie paragraaf 2.3*). De verwachting is dat als er wordt geïnvesteerd ondernemers eerder kiezen voor investeringen in duurzame productiesystemen gezien de financiële tegemoetkomingen vanuit het LNV-uitvoeringsprogramma in de transitie naar kringlooplandbouw. Met de verruiming van het budget MIA/Vamil in 2020 [met 10mln voor 2020] wordt ook vanuit de overheid investeringen in duurzame productiesystemen gestimuleerd. De hierboven geschetste verwachte daling van het aandeel duurzame investeringen in het merendeel van de sectoren is een inschatting ten opzichte van 2019. De voorlopige cijfers laten voor 2019 een toename zien ten opzichte van 2018.

Literatuur en websites

Blokland, P.W., K. de Bont en M. Hoogeveen. 2009. *Nota Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010*. LEI Wageningen UR, Den Haag.

Boerderij. 2020. Akkerbouw no. 22, 2020.

Meulen, H.A.B. van der, J.H. Wisman, J.H. Jager, G.D. Jukema en R.W. van der Meer, 2019. *Duurzaamheidsindicator Rijksbegroting 2020; Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Nota 2019-116

RVO. 2019. Gebruik subsidie- en fiscale instrumenten RVO.nl in de S&Z-agrosectoren in 2018. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, oktober 2019.

RVO. 2018. Gebruik subsidie- en fiscale instrumenten RVO.nl in de S&Z-agrosectoren in 2017. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, oktober 2018

RVO/Agentschap NL. 2019. *MIA/Vamil: Jaarverslag 2018*.
<https://www.rvomagazines.nl/miavamil/2018/01/index>

RVO/Agentschap NL. 2019. *Energie-investeringsaftrek (EIA): Jaarverslag 2018*.
<http://www.jaarverslagenrvo.nl/eia>

RVO/Agentschap NL. 2019. *Regeling groenprojecten: Jaarcijfers Regeling groenprojecten 2018*.
<https://www.rvo.nl/sites/default/files/2018/08/Jaarcijfers%20Groen%20Beleggen%2020.pdf>

RVO/LNV. 2020. *Overzicht regelingen en subsidies ministerie van Economische Zaken 2018*. Den Haag, Ministerie van LNV. Microsoft Excelbestand 6 april 2020.

SMK, jaarverslag 2019

Voor diverse subsidieregelingen van het Ministerie van EZ en LNV, zie <https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen?f%5B0%5D=sectoren%3A5579&f%5B1%5D=doel%3A21043>

Venema, Gabe, Harold van der Meulen, Ruud van der Meer, Petra Berkhout, Rob Stokkers, Nico Bondt, en Piet Rijk (2019). *Tussenevaluatie POP3-maatregelen cluster Concurrentiekracht*. Rapport 2019-065. Wageningen Economic Research, Den Haag.

Websites

www.agrimatie.nl (Actuele ontwikkeling, Binternet, Agro Vertrouwensindex, Barometer Agrarische Sectoren, Prijzeninformatiedesk)

Europese Commissie

www.gfactueel.nl/Glas/Nieuws/2019/10/RVOnl-34-meer-GMO-subsidie-aangevraagd-488504E/

www.nvm.nl

www.rijksbegroting.nl/2018/voorbereiding/begroting,kst236887_17.html

www.rvo.nl

www.smk.nl

Bijlage 1 Notitie Herziening van de duurzaamheidsindicator DP01

1. Inleiding

Op verzoek van de Tweede Kamer worden sinds 2009 de prestaties van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) jaarlijks gemeten op basis van indicatoren voor landbouw, tuinbouw en visserij die in de Rijksbegroting tot uitdrukking komen. De indicatoren zijn opgedeeld in vier domeinen, te weten: Duurzaam Produceren, Kennis en Innovatie, Voedsel en Dier en Natuur, Landschap en Platteland.

In de nota Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010 (Blokland et al., 2009) is ingegaan op het beleid van de overheid met betrekking tot investeringen in duurzame ontwikkelingen. Op basis van deze nota is een aantal fiscale regelingen en subsidieregelingen geïdentificeerd die door de overheid worden toegepast ter ondersteuning van gewenste duurzame investeringen.

In de loop der jaren zijn subsidieregelingen veranderd en heeft er ook een verschuiving van nationale regelingen naar provinciale regelingen/invullingen plaatsgevonden (zie onder andere POP3). Hierbij is het raadzaam enerzijds de gehanteerde definitie van 2009 opnieuw tegen het licht te houden en anderzijds de Rijks brede regelingen/instrumentarium met betrekking tot duurzame investeringen in overleg met LNV en RVO opnieuw grondig te inventariseren om zodoende een zo goed mogelijke inschatting te kunnen maken van het bedrag aan duurzame investeringen. Vanuit het realisatieplan visie LNV op Kringlooplandbouw vindt in 2020 vanuit RVO in opdracht van het ministerie van LNV ook een inventarisatie van instrumenten plaats. De uitkomsten van deze inventarisatie waren nog niet beschikbaar bij het schrijven van deze notitie. Advies is om deze inventarisatie mee te nemen in 2021 als uitgangspunt bij de berekening van de duurzaamheidsindicator DP01.

2. Doelstelling

In deze notitie wordt een herziening en update voorgesteld van berekening van de duurzaamheidsindicator DP01 inzake het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in de landbouw en visserij ten behoeve van de Rijksbegroting 2021.

Allereerst worden hieronder de belangrijkste onderdelen van de nota Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010 beschreven om de doelstellingen en instrumenten van de duurzaamheidsindicator inzichtelijk te maken. Daarmee zal bij de update van indicator rekening gehouden worden.

Vervolgens worden de criteria vastgesteld waaraan de te gebruiken subsidieregelingen moeten voldoen om in de duurzaamheidsindicator DP01 opgenomen te worden. Zodoende kan een transparante afweging worden gemaakt voor de keuze van de verschillende subsidieregelingen.

3. Belangrijkste info uit de nota Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010

Duurzaamheid vanuit LNV perspectief

In de toekomstvisie op de veehouderij schrijft de minister van LNV in 2008 dat de Nederlandse veehouderij in 15 jaar zich heeft ontwikkeld tot een in alle opzichten duurzame veehouderij (Verburg, 2008). Met duurzame veehouderij bedoelt de minister een veehouderij die produceert met respect voor mens, dier en milieu. Eerder heeft minister Veerman in zijn toekomstvisie op de Nederlandse landbouw ook al aangegeven te streven naar duurzaamheid in de landbouw.

In de toekomstvisie Kiezen voor Landbouw (2005) schrijft Veerman dat de drieslag markt, omgeving en samenleving de drie dimensies van duurzaamheid (people, planet en profit) ondervangen. Veerman schrijft dat bij economische duurzaamheid (profit) het om het leveren van producten waar de markt om vraagt gaat en dat dat op een rendabele wijze gebeurt. Ecologische duurzaamheid (planet) betekent dat rekening wordt gehouden met de draagkracht van natuur en milieu. Tenslotte verwijst

sociale duurzaamheid (people) naar de open, transparante en respectvolle relaties tussen partijen en dieren.

Beleid

In de beleidsagenda van de rijksbegroting (hoofdstuk XIV) is opgenomen dat het kabinet duurzame consumptie en productie wil stimuleren (doelstelling 22). LNV streeft naar een vitaal en duurzaam agrocomplex (incl. visserij). Hierbij is het van belang dat de nationale en internationale marktpositie van het agrocomplex wordt versterkt, er een duurzaam gebruik is van natuurlijke hulpbronnen en grondstoffen en dat er betrouwbare en hoogwaardige producten worden voortgebracht.

Vanuit het beleid zijn instrumenten vastgesteld om dat beleid inhoud en vorm te geven. Bij het monitoren/meten van deze instrumenten gaat het dan (met het oog op het vaststellen van een indicator met harde cijfers) om een aantal criteria:

- Volledigheid (mate van dekking van het hele thema).
- Structurele beschikbaarheid van gegevens
- Representativiteit voor in dit geval de Nederlandse agrosector
- Kwantificeerbaarheid
- Acceptatie van de indicator door andere stakeholders (draagvlak)
- Eenvoud
- Robuustheid (mate waarin ontwikkeling in indicator ook werkelijk ontwikkelingen in prestatie op thema weergeven)
- Betrouwbaarheid
- Bewerkelijkheid (inspanningen om waarde op indicator te vinden)
- Vergelijkbaarheid (gegevens van jaar op jaar)
- Nauwkeurigheid
- Tijdigheid
- Duidelijkheid.

Op basis van de hierboven genoemde criteria zullen de indicatoren worden gebruikt ter beoordeling van de effectiviteit (en efficiëntie) van beleid. Een vraag die zich dan opdringt, is hoe je het effect van het beleid kan scheiden van het effect van andere ontwikkelingen (bijvoorbeeld autonome). Waarschijnlijk blijft het moeilijk om deze effecten te scheiden, maar een benadering zou kunnen zijn om de ontwikkeling van voor de introductie van het betreffende beleid, te extrapoleren naar de toekomst en alleen het 'extra' deel toe te schrijven aan het beleid. Een andere mogelijkheid is experts te vragen een inschatting te maken van het deel van de ontwikkeling dat samenhangt met het beleid.

Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)

Volgens de toelichting:

Het investeringsniveau is een maat voor de werkelijke omschakeling naar duurzamere productiesystemen. Uitgangspunt is een getal voor dit domein, desnoods is verbijzondering naar sectoren mogelijk.

Als verbinding met de politieke agenda van Minister en kabinet worden genoemd:

Innovatief en duurzaam ondernemerschap
Schoon en zuinig
Toekomst GLB
Voedselzekerheid

Beschouwing

Bij duurzame productiesystemen gaat het om het realiseren van drie hoofddoelen van (het domein) Duurzaam produceren; de drie hoofddoelen betreffen de drie dimensies van duurzaamheid: people, planet, profit.

Bij investeringen kan (mogelijk wel) vooraf worden gesteld dat deze positief zijn voor de dimensies planet (milieu en dergelijke) en people (wensen en gezondheid mensen en dergelijke), maar ten aanzien van het aspect profit (inkomen, rentabiliteit) is het dan nog niet mogelijk hierover uitspraken

te doen. Dat kan eventueel wel later op basis van de resultaten van de bedrijven met dergelijke investeringen.

Of een investering ook ten aanzien van de twee dimensies planet en people als duurzaam kan of mag worden beschouwd is en blijft in zekere zin arbitrair. Uitgangspunt hier is – met het oog op de vraag van LNV- dat er door minister en kabinet beleid is geformuleerd en dat er vanuit dat beleid ook instrumenten zijn vastgesteld om dat beleid inhoud en vorm te geven.

Realisatie

Het beleid van de overheid houdt met betrekking tot investeringen in duurzame ontwikkeling de volgende instrumenten in:

1. MIA
2. Vamil
3. Groen beleggen
4. Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE)
5. Duurzame visserij
6. Duurzame landbouw, inspanning LNV 2009

Tot zover het beleid, doelstelling en gebruikte subsidie- en fiscale regelingen ten aanzien van de duurzaamheidsindicator in 2009.

Overigens is in de eerste nota 'Protocol Duurzaamheidsindicator DP01 en DP02 begroting 2010' (Pieter Willem Blokland en Marga Hoogeveen, 2009) de SDE vervangen door EIA. De reden was dat SDE eigenlijk geen investeringsregeling is en daarom niet wordt meegenomen om de indicator te bepalen. Ook is het niet mogelijk gebleken om de investeringsbedragen van de aanvragers van de SDE te achterhalen. In de SDE-regeling worden subsidiebedragen per kWh uitbetaald waarmee de aanvragers het kostennadeel van de duurzame investering vergeleken met de reguliere investering kunnen verkleinen. De subsidiebedragen hebben een lange looptijd, vaak 15 jaar.

In latere jaarlijkse updates van de duurzaamheidsindicator DP01 zijn ook subsidieregelingen toegevoegd of afgefallen als daarvoor aanleiding was. Meestal was de reden stopzetting en introductie van regelingen die in aanmerking komen voor de DP01.

4. Criteria voor keuze van subsidie- en fiscale regelingen in DP01

Bij het monitoren/meten van de beschikbare subsidie- en fiscale regelingen zijn de volgende criteria relevant voor opname in de duurzaamheidsindicator DP01:

1. Investering in duurzaam productiemiddelen die minimaal 1 jaar meegaan
2. Investering in duurzame productiesystemen die bovenwettelijk zijn
3. Aanvragers zijn werkzaam in de primaire sectoren landbouw, tuinbouw of visserij
4. Vergelijkbaarheid van gegevens jaar op jaar
5. Kwantificeerbaarheid
6. Betrouwbaarheid
7. Tijdigheid van beschikbare data of jaarverslagen

Bijvoorbeeld de SDE-regeling valt af op basis van de criteria 4 en 5. Vooral het probleem dat de investeringsbedragen in duurzame productiemiddelen niet te achterhalen zijn, weegt zwaar. De huidige SDE+regeling kan alleen worden meegenomen in DP01 als RVO daarvan de jaarlijkse investeringen in duurzame productiemiddelen kan verstrekken. In de SDE+-regeling worden subsidiebedragen per kWh uitbetaald waarmee de aanvragers het kostennadeel van de duurzame investering vergeleken met de reguliere investering kunnen verkleinen.

5. Overzicht fiscale- en subsidieregelingen in DP01 ten behoeve van Rijksbegroting 2021

Duurzaamheid vanuit LNV perspectief

Begin september 2018 heeft Minister Schouten van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de beleidsvisie *Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden* naar de Tweede Kamer gestuurd. De visie schetst een aantal uitdagingen op het vlak van onder meer de positie van de boer in de

keten, bodemuitputting, verlies aan biodiversiteit en klimaatverandering. Om deze uitdagingen het hoofd te bieden kiest de minister voor een omslag naar kringlooplandbouw in 2030.

In juni 2019 heeft het ministerie van LNV het *Realisatieplan visie landbouw, natuur en voedsel* aan de Tweede Kamer aangeboden. Het Realisatieplan benoemt de uitgewerkte beleidsdoelen die in 2030 moeten zijn behaald, alsmede acties die daarvoor nodig zijn, wie daarvoor verantwoordelijk is en wat de tussenstappen zijn. Hierin worden vanuit beleid ook aanvullende subsidieregelingen voor duurzame productiesystemen beschikbaar gesteld voor agrarische ondernemers.

Uitvoering

In deze nota is gebruik gemaakt van een uitgevoerde inventarisatie van relevante fiscale - en subsidie regelingen door RVO voor het ministerie van LNV werkgroep financiering van de klimaattafel landbouw en landgebruik. Daarnaast heeft RVO inzage kunnen geven in verstrekte subsidies aan de primaire land- en tuinbouwbedrijven op het gebied van duurzame investeringen. Vanuit het realisatieplan visie LNV op Kringlooplandbouw (2019) heeft in het voorjaar van 2020 door RVO in opdracht van het ministerie van LNV ook een inventarisatie van instrumenten plaats. De uitkomsten van deze inventarisatie waren nog niet beschikbaar bij het schrijven van deze notitie. Advies is om deze inventarisatie mee te nemen in 2021 als uitgangspunt bij de berekening van de duurzaamheidsindicator DP01.

Ten opzichte van de vorige nota (Van der Meulen et al., 2019) zijn de regelingen 6 t/m 9 nieuw aan DP01 toegevoegd.

1. De Milieu-investeringsaftrek en de Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (MIA/Vamil)
2. De Energie-investeringsaftrek (EIA)
3. De Regeling Groenprojecten
4. De subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG)
5. De subsidie Marktintroductie energie-innovaties (MEI)
6. De subsidie Demonstratie energie-innovatie (DEI)
7. De subsidie Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE)
8. POP 3 - maatregel 4.1.1 regeling 'Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering van agrarische ondernemingen'
9. POP 3 - maatregel 4.1.2 jonge landbouwersregeling (JoLa)

Bronnen:

- Blokland, P.W., K. de Bont en M. Hoogeveen (2009). *Nota Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010*. LEI Wageningen UR, Den Haag.
- Meulen, H.A.B. van der, J.H. Wisman, J.H. Jager, G.D. Jukema en R.W. van der Meer, (2019). *Investeringsniveau duurzame productiemiddelen; Duurzaamheidsindicator (DP01) in de Rijksbegroting 2020*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Nota 2019-116.
- Ministerie van LNV (2019). *Realisatieplan Visie LNV: Op weg met nieuw perspectief*. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- RVO (2019). Gebruik subsidie- en fiscale instrumenten RVO.nl in de S&Z-agrosectoren in 2018. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, oktober 2019.
- RVO (2018). Gebruik subsidie- en fiscale instrumenten RVO.nl in de S&Z-agrosectoren in 2017. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, oktober 2018.

Bijlage 2 Geselecteerde codes en bedrijfsmiddelen op de Milieulijst 2018 MIA/Vamil

B 2110	Kas voor milieuvriendelijke productie met Milieukeur
B 2111	Kas voor biologische teelt
F 2112	Groen Label Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur
A 2113	Groen Label Kas
B 2200	Proefstal
A 2201	Stal voor biologische veehouderij met vermindering van de ammoniakemissie
A 2210	Duurzame melkveestal
A 2211	Duurzame vleeskalver- of vleesveestal
F 2212	Duurzame melkveestal met weidegang
A 2220	Duurzame varkensstal
A 2230	Duurzame pluimveestal
A 2290	Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenenstal
A 2291	Duurzame melkgeiten- of melkschapenstal
G 2235	Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen
F 2650	Terugwinningsinstallatie voor fosfaat of stikstof uit dierlijke mest

Bijlage 3 Overzicht duurzame investeringen 2005-2018 (netto)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
MIA/Vamil	453,5	640,8	1.376,6	442,5	581,1	967,2	525,9	665,7	645,8	602,6	736,4	513,1	494,3	187,4
Landbouw	162,4	230,1	253,3	344,3	383	779,3	444,0	483,5	500,5	445,5	389,3	289,5	154,1	120,1
w.v. Proefstal	0,6	1,9	0,6	9,7	12,3	21,4	9,6	9,7	16,9	18,3	4,6	1,1	3,5	4,8
Stal voor biologische veehouderij	4,5	3,8	8,7	7,0	7,1	15,4	10,4	4,0	2,8	5,6	4,1	8,5	8,1	10,9
Duurzame melkveestal a)	1,9	4,7	5,1	95,4	100,7	161,3	167,1	110,8	143,7	178,3	116,6	39,3	40,3	14,6
Duurzame vleeskalver- of vleesveestal	-	-	-	-	-	4,2	3,6	2,2	3,0	3,5	4,2	8,5	10,7	7,9
Duurzame varkensstal	99,6	146,3	161,7	158,9	171,3	237,8	115,8	115,6	149,9	61	46,0	81,2	44,8	29,0
Duurzame pluimveestal	24,3	26,5	47,5	46,7	62,1	190,1	65,2	108,2	50,4	30,8	54,7	55,7	29,0	22,8
Duurzame konijnen, eenden- of kalkoenstal b)	0,4	0,3	0,2	-	1,2	-	1,2	2,5	0,6	1,3	0,7	1,5	0,1	1,3
Duurzame melkgeitenstal (vanaf 2018 incl. melkschapenstal)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5,9	12,7	12,8	3,6
Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen	-	-	-	-	0,2	-	1,7	0,3	0	0,3	0,4	0,4	0,5	0,7
Mestverwerkingsinstallatie met terugwinning van fosfaat en stikstof	-	-	-	-	-	10,8	17,1	14,5	33	4,8	8,6	7,2	2,0	2,5
Kleinschalige mestvergistings op boerderijniveau	-	-	-	-	-	-	0,3	0,3	-	-	-	-	-	-
Visserij	0,6	0,3	5,1	3,8	10,3	5,7	19,5	2,9	1,2	0,5	25,7	1,9	2,3	-
w.v. Duurzaam vaartuig	-	-	-	-	0,6	0,1	8,6	0,5	1,2	0,5	25,1	-	-	-
Zeeviskwekerij	0,6	0	0,6	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Visgeleidingssysteem	-	-	-	0,4	-	0,5	1,1	0,1	-	-	-	-	0,0	-
Mosselhangcultuur	-	-	0,2	0,5	0,9	-	-	0,1	-	-	-	-	-	-
Mosselzaadinvanginstallatie	-	-	-	2,2	7,1	3,7	7,0	2,2	-	-	-	-	-	-
Schaal- of schelpdierkwekerij	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zegenvisinstallatie op een bestaand visserijschip c)	-	0,3	2,2	-	1,3	1,2	1,9	-	-	-	-	-	-	-
Zoetwatervis kwekerij	-	-	2,0	0,4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hydrorrig-vleugel- of pulskorvisinstallatie op een bestaand visserijschip	-	-	-	-	0,3	0,2	1,0	-	-	-	-	-	-	-
Duurzame viskwekerij	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,6	1,7	1,6	-
Duurzame pootviskwekerij	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,3	0,7	-
Tuinbouw	290,5	410,4	1.118,2	94,5	188,4	182,3	62,4	89,5	94,5	76,5	231,2	221,7	338,0	67,3
w.v. Groen Label Kassen	282,1	397,3	1.009,0	75,6	180,6	168,6	55	83,4	79,8	47,8	108,8	138,5	192,7	16,3
Kas voor biologische teelt d)	-	-	-	-	1,0	0,8	0,8	0,2	10,9	12,0	85,5	61,1	137,3	36,7
Kas voor milieuvriendelijke productie met Milieukeur	-	-	-	-	-	2,7	2,4	3,2	0,1	0,2	0,3	4,2	6,6	5,2

a) vanaf 2016 incl. melkveestal met weidegang; b) tot 2012 eenden- of kalkoenstal; c) tot en met 2008 single- of twinrigvisinstallatie op bestaand schip; d) vanaf 2011 inclusief Groen Label.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Algemeen	-	-	-	-	-	-	-	89,8	49,6	80,1	90,8	-	-	-
w.v. Emissiearme land-, tuin-, of bosbouwmachine	-	-	-	-	-	-	-	66,3	-	-	-	-	-	-
Vervanging asbesthoudende daken, dakgoten of gevels	-	-	-	-	-	-	-	19,9	33,9	38,4	41,1	-	-	-
Zonnepanelen in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken	-	-	-	-	-	-	-	3,5	15,7	41,7	49,7	-	-	-
EIA e)	113,6	390,8	345,1	163,8	62,9	58,0	87,7	115,3	153,7	154,2	67,2	103,7	123,4	142,2
Landbouw	25,6	134,2	41,3	19,6	18,6	34,4	49,0	49,3	72,2	76,4	34,0	44,0	-	-
Glastuinbouw	88,0	256,6	303,8	144,2	44,2	23,6	38,6	54,8	75,5	61,4	32,4	55,5	-	-
Visserij	-	-	-	-	-	-	-	11,2	5,9	16,5	0,8	4,3	-	-
Regeling Groenprojecten	418,2	59,5	119,3	493,4	85,3	97,7	zie MIA	11,4	92,4	117,7	295,0	265,1	26,9	18,9
Biologische landbouw	38,4	49,3	93,3	110,3	85,3	97,7	zie MIA	11,4	92,4	117,7	295,0	265,1	26,9	18,9
Groen Label Kassen	379,8	zie MIA	zie MIA	383,1	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
Gesloten kas	-	10,2	26,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Melkveestallen MDV	-	-	-	-	-	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
IRE f)	-	-	16,9	15,6	18,4	11,2	20,8	12,0	-	-	-	-	-	-
MEI	-	-	96,8	91,3	85,5	52,3	34,0	31,3	13,5	13,6	-	18,2	12,1	13,8
Luchtwaters	-	-	44,0	11,4	56,3	9,7	-	-	-	-	-	-	0,3	-
Duurzame stallen	-	-	-	7,1	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
Fijnstof	-	-	-	-	0,6	0,7	14,8	-	18,2	18,4	-	0,1	-	-
Milieuvriendelijke investeringen f)	-	-	-	-	-	42,9	42,9	50,0	55,2	96,7	0,6	-	-	-
Investeringen in vissersvaartuigen	-	-	-	-	-	0,5	0,8	-	-	2,0	2,8	-	-	-
EHG (Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35,1	33,4	35,6
ISDE														13,8
DEI														4,2
Fysieke investeringen voor innovatie en modernisering - maatregel 4.1.1 onder POP3														45,8
Jonge landbouwregeling (JoLa) - maatregel 4.1.2 onder POP3														33,2
Totaal duurzame investeringen	985,3	1.091,1	1.998,7	1.225,1	890,0	1.240,1	726,9	885,7	978,6	1.005,2	1.102,5	935,4	690,4	495,0

e) vanaf 2012 inclusief visserij; vanaf 2017 geen goede specificatie mogelijk f) vanaf 2013 is IRE ondergebracht bij Milieuvriendelijke investeringen; vanaf 2012 onder EHG.

Verantwoording berekeningen

Voor de jaren 2005-2006 zijn geen gegevens van de IRE, MEI en Luchtwassers beschikbaar. Het is mogelijk dat deze of andere investeringssubsidies openstonden voor ondernemers. Hiermee is vanwege de dataverkrijging echter geen rekening gehouden.

2005

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 30% in 2005. Dit is een schatting. In het jaarverslag wordt geen melding gemaakt van het correctiepercentage. De schatting is gebaseerd op het jaar 2002 en de jaren 2006 en 2007.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 20% in 2005.
3. Voor 2005 waren de aanvragen voor Groen Label Kassen bij Regeling groenprojecten hoger dan bij de MIA/Vamil. De overlap tussen deze regelingen is gecorrigeerd door de Regeling groenprojecten-investeringen in mindering te brengen op de MIA/Vamil-investeringen.
4. De post 'biologische landbouw' van Regeling groenprojecten is gecorrigeerd met de post 'SKAL-stal' van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2006

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 25% in 2006.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2006.
3. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Regeling groenprojecten is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Regeling groenprojecten terugkomt in het MIA/Vamil-investeringsbedrag.
4. De post 'biologische landbouw' van Regeling groenprojecten is gecorrigeerd met de post 'SKAL-stal' van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2007

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 33% in 2007.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 30% in 2007.
3. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Regeling groenprojecten is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Regeling groenprojecten terugkomt in het MIA/Vamil-investeringsbedrag.
4. De post 'biologische landbouw' van Regeling groenprojecten is gecorrigeerd met de post 'SKAL-stal' van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2008

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen tabel 2.2.
2. In 2008 waren de aanvragen voor Groen Label Kassen bij Regeling groenprojecten hoger dan bij de MIA/Vamil. De overlap tussen deze regelingen is gecorrigeerd door de Regeling groenprojecten-investeringen in mindering te brengen op de MIA/Vamil-investeringen.

2009

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen tabel 2.2.
2. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Regeling groenprojecten is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Regeling groenprojecten terugkomt in het MIA/Vamil-investeringsbedrag.
Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in duurzame stallen.

2010

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen tabel 2.2.
2. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Regeling groenprojecten is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Regeling groenprojecten terugkomt in het MIA/Vamil-investeringsbedrag. Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in melkveestallen MDV en duurzame stallen.

2011

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen tabel 2.2.
2. Voor de overlap van investeringsbedragen tussen de MIA/Vamil-regeling en Regeling groenprojecten is gecorrigeerd. Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Regeling groenprojecten terugkomt in het MIA/Vamil-investeringsbedrag. Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in biologische landbouw en duurzame stallen. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2012

1. Zie de voor belangrijkste opmerkingen tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 29% in 2012.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 25% in 2012.
4. Vanaf 2012 is bij MIA/Vamil onder hoofdstuk Algemeen een aantal investeringscategorieën opgenomen die niet goed zijn in te delen naar sector, te weten emissiearme land-, tuin- en bosbouw machines, vervanging van asbesthoudende platen en plaatsing van zonnepanelen.

2013

1. Zie de voor belangrijkste opmerkingen tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 30% in 2013.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2013.
4. De IRE is vanaf 2013 ondergebracht bij Milieuvriendelijke investeringen.

2014

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 25% in 2014.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 23% in 2014.

2015

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 33% in 2015.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2015.

2016

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 29% in 2016.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 24% in 2016.

2017

1. Zie voor de belangrijkste opmerkingen tabel 2.2.
2. Voor de MIA/Vamil wordt voor 2017 hetzelfde percentage aangehouden als in 2016 (29%).
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 34% in 2017.

2018

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil is naar schatting 34% in 2018 (circa 38% MIA en 25% Vamil).
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 28% in 2018.

Tabel B3.1 *Overzicht totaal investeringen in de landbouw, tuinbouw en visserij en totaal duurzame investeringen (in miljoenen euro's), 2010-2018*

Investeringscategorie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Totaal investeringen	3.453	3.705	3.298	2.727	3.601	3.359	2.778	2.789	3.158
Totaal duurzame investeringen	1.240	727	886	979	1.005	1.102	935	690	495
Verhouding	0,36	0,20	0,27	0,36	0,28	0,33	0,34	0,25	0,16

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Wageningen Economic Research
RAPPORT
2020-103

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers (5.500 fte) en 12.500 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Rapport 2020-103
ISBN 978-94-6395-579-9

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.500 medewerkers (5.500 fte) en 12.500 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

